

VASTUUN VUOKSI

Arviointimenetelmä vaatetusalan pk-yrittäjälle tavara-
rantoimittajan sosiaalisesta vastuullisuudesta

Laura Hokkala

Opinnäytetyö
Huhtikuu 2012

Vaatetusalan koulutusohjelma
Kulttuuriala

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tekijä(t) HOKKALA, Laura	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 16.04.2012
	Sivumäärä 57	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus () saakka	Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi VASTUUN VUOKSI Arviointimenetelmä vaatetusalan pk-yrittäjälle tavarantoimittajan sosiaalisesta vastuullisuudesta		
Koulutusohjelma Vaatetusalan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) PARTANEN, Kaisa		
Toimeksiantaja(t) HOKKALA, Laura		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön ensisijaisena tavoitteena oli muodostaa käsitys vaatetusalan pk-yrittäjien kohtaamisesta sosiaalisen vastuun ongelmista ja haasteista osto- ja alihankintatoiminnassa. Työn toissijainen tavoite oli laatia kevyt ja helposti sovellettava työkalu tavarantoimittajan sosiaalisen vastuullisuuden arvioimiseen. Opinnäytetyön tekijä oli itse myös toimeksiantaja, sillä työ tuki tekijän tulevaisuuden suunnitelmia toimia yrittäjänä vaatetusalan kansainvälisen tuotantotoiminnan parissa.</p> <p>Tutkimusote oli kvalitatiivinen ja tutkimuskysymys oli seuraava: Millainen on vaatetusalan pk-yrityksen käyttöön soveltuva sosiaalisen vastuun arviointimenetelmä? Tiedonkeruu arviointilomakkeen laatimista varten tapahtui hakemalla tietoa kirjallisista ja Internetissä olevista teoksista, artikkeleista ja tutkimuksista. Tutkimuksessa myös vertailtiin jo olemassa olevia yhteiskuntavastuun ohjeistuksia ja menetelmiä. Empiriaosuudessa kartoitettiin alalla toimivien henkilöiden kokemuksia sosiaalisesta vastuusta sähköisen kyselyn avulla. Kysely laadittiin teoriaosuuteen pohjautuen ja lähetettiin ennalta määritellyille suomalaisille vaatetusalan ammattilaisille. Kyselyn vastaukset analysoitiin teemoittelemalla, minkä jälkeen niitä verrattiin teoriaosuudessa esiin nousseisiin pääköhtiin.</p> <p>Työn tuotoksena syntynyt tavarantoimittajan sosiaalista vastuullisuutta mittaavaa kaksiosaista arviointilomaketta on tarkoitus käyttää tilanteissa, joissa yrittäjä on paikan päällä tavarantoimittajan tehtaalla. Arvioinnin menetelminä ovat työolojen ja -turvallisuuden havainnointi sekä työntekijän haastattelu. Lomakkeeseen kuuluu lisäksi esikartoittava kysely, jonka avulla yritys voi kartoittaa tehtaalla vierailun kannattavuuden. Arviointilomake sisältää myös ohjeita ja suosituksia tarkastuksen teosta.</p> <p>Arviointilomake soveltuu vaatetusalan tukkukauppiaalle, alihankintaa harjoittavalle suunnittelijalle sekä vähittäiskauppiaalle, joka tekee itse ostonsa liikkeeseensä. Lomake huomioi pk-yrittäjien usein rajoittuneet ajalliset ja rahalliset resurssit ja pyrkii näin tekemään eettisten periaatteiden soveltamisesta vaatetusalan alihankinnassa mahdollisimman vaivatonta.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Vaatetusala, alihankinta, sosiaalinen vastuu, pk-yrittäjä, yhteiskuntavastuu, tavarantoimittaja, arviointi, kysely, ostotoiminta		
Muut tiedot		

Author(s) HOKKALA, Laura	Type of publication Bachelor's Thesis	Date 16.04.2012
	Pages 57	Language Finnish
	Confidential () Until	Permission for web publication (X)
Title FOR THE SAKE OF RESPONSIBILITY Designing an evaluation method about the social responsibility of suppliers for small entrepreneurs		
Degree Programme Degree Programme in Fashion and Clothing		
Tutor(s) PARTANEN, Kaisa		
Assigned by HOKKALA, Laura		
<p>Abstract</p> <p>The primary aim of the thesis was to get an idea of the challenges small entrepreneurs in the fashion and clothing industry face concerning social responsibility. The main aspect was the field of international subcontracting and purchasing. The secondary aim was to create an easily applicable evaluation method by which the entrepreneur can assess the level of responsibility of the supplier that he/she co-operates with. This evaluation form was also the output of the study. The author was also the commissioner of the thesis because the study was based on her future plans to work as entrepreneur in the field of international production activities in fashion and clothing.</p> <p>The study was carried out using the qualitative method. The research question was: What are the criteria of a good evaluation method for small entrepreneurs in clothing industry concerning social responsibility? The theory part was executed by researching writings, articles and studies in books and the Internet. Main part of the theory was to compare and study responsibility methods that already existed. The empiric part was executed by conducting an enquiry for persons working in the industry about their experiences in practice about social responsibility. The responses were then analyzed thematically, after which they were compared to the main aspects of the theory. This constituted the ground for the form.</p> <p>The evaluation form is aimed to be used in situations where the entrepreneur is present in the supplier's factory. The methods of evaluation are observation of safety and working conditions as well as interviewing employees. The form also includes an inquiry which is meant to be sent to potential suppliers before visiting their factories. By this the entrepreneur can avoid unnecessary visits. The form also contains guidelines and recommendations about evaluating.</p> <p>The form is most suitable for retail shop owners and designers who do their own purchasing. The form pays special attention to small entrepreneurs' often limited resources of time and money and, therefore, facilitates the process of combining subcontracting in clothing industry and social responsibility.</p>		
Keywords Fashion and clothing industry, subcontracting, social responsibility, small entrepreneur, supplier, evaluation, inquiry, purchasing		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1	KÄDENOJENNUS PK-YRITTÄJILLE	2
2	YRITYSTEN SOSIAALINEN VASTUU.....	4
2.1	Käsitteet ja historia.....	4
2.2	Sosiaalisen vastuun raportointi ja arviointi	8
2.3	Vastuullisuuden edistämisen menetelmät.....	12
3	SOSIAALISEN VASTUUN HAASTEET	16
3.1	Hankinnan ongelmat vaatetusallalla	16
3.2	Ongelmat tehdasolojen valvonnassa	19
3.3	Kohti parempaa	20
4	ARVIOINTI VASTUULLISUUDEN MÄÄRITTÄJÄNÄ.....	21
4.1	Toiminnan arviointi.....	21
4.2	Arviointiprosessin vaiheet	24
5	KYSELY TIEDON KARTOITTAMISEN APUVÄLINEENÄ.....	26
5.1	Kysely tutkimusmenetelmänä	26
5.2	Kyselyn laatiminen.....	28
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	30
7	TULOKSET JA TUOTOS	31
7.1	Kyselyn tulokset.....	31
7.2	Arviointityökalu	36
8	POHDINTA.....	39
8.1	Yhteenveto	39
8.2	Ehdotukset ja suositukset.....	41
8.3	Luotettavuuden arviointi.....	43
	LÄHTEET	46
	LIITTEET	49
	Liite 1. Taulukko vastuullisuuden edistämisen menetelmistä	49
	Liite 2. Kysely	51
	Liite 3. Arviointityökalu	53

1 KÄDENOJENNUS PK-YRITTÄJILLE

Vaatetusalan tuottajat Suomessa siirtyivät teettäjiksi, kun tuotanto kuihtui 1980- ja 90-luvuilla. Suunnilleen samoihin aikoihin tuotannon rakennemuutoksen kanssa eettiset ja ekologiset asiat nousivat pinnalle ja ne jatkavat vahvistumistaan edelleen. Koska tuotannon rakennemuutos Suomessa tapahtui suhteellisen myöhään, yrityksillä on ollut kohtalaisen lyhyt aika oppia vastuullisiksi. Sosiaalinen vastuu tulee ilmeisimmin esille kansainvälisessä kaupassa, jossa vastuu on itsensä lisäksi muista.

Jussila (2010, 108) toteaa suoraan, että ihmisoikeuksissa yhteiskuntavastuu ei ole tasa-arvoinen. Perustason oikeudet koetaan lähinnä omasta toimialueesta kaukana olevien tavarantoimittajien asiaksi, kun taas lähempänä omaa toimialuetta olevien työntekijöihin sovelletaan nykyaikaisempaa ja laajempaa hyvinvointia. (Mts. 108–109.) Mitä kauemmas brändiyrityksen pääkonttoreista tuotanto siirtyy, sitä vaikeampaa on valvoa tehdasoloja, maassa toimitaan maan tavalla.

Tavoite ja tarkoitus

Tämän opinnäytetyön ensisijaisena tavoitteena on muodostaa käsitys vaatetusalan pk-yrittäjien kohtaamista sosiaalisen vastuun ongelmista ja haasteista osto- ja alihankintatoiminnassa. Tutkimuskysymyksenä on, ”millainen on vaatetusalan pk-yrityksen käyttöön soveltuva sosiaalisen vastuun arviointimenetelmä?”, ja tutkimusote on kvalitatiivinen. Tämä lähestymistapa soveltuu tutkimuksen toteuttamiseen, koska tavoite on vastata tutkimuskysymykseen ”millainen?”. Tutkimuksessa myös kuvataan vaatetusosalalla ilmeneviä haasteita, joten siinä korostuu ilmiöiden merkitys osana laajempaa kuvaa.

Tiedonkeruu arviointilomakkeen laatimista varten tapahtuu hakemalla tietoa kirjallisista ja Internetissä olevista teoksista, artikkeleista ja tutkimuksista sekä vertailemalla keskenään jo olemassa olevia vastuuohteistuksia ja -määrittäjiä. Käytännön tietoa haetaan kartoittamalla alalla toimivien kokemuksia sähköisen kyselyn avulla. Opinnäytetyön tekijä on myös toimeksiantaja, sillä työ tukee tekijän suunnitelmia toimia yrittäjänä vaatetusalan kansainvälisen tuotantotoiminnan parissa. Alun perin tarve tutkimukselle tuli vaatetusalan pienyritykseltä, joka teki kansainvälistä alihankintaa.

Yrityksen lopettamisen myötä syntyi ajatus oman yrityksen perustamisesta. Työhön liittyvä henkilökohtainen tarkoitus on siis kehittää liikeideaa ja luoda pohjaa liiketoimintasuunnitelmalle.

Työn toissijainen tavoite on laatia kevyt ja helposti sovellettava apuväline sosiaalisen vastuun mittaamiseksi, ja tämä apuväline on myös opinnäytetyön tuotos. Arviointityökalu huomioi pk-yrittäjien usein rajoittuneet ajalliset ja rahalliset resurssit ja pyrkii näin tekemään eettisten periaatteiden soveltamisesta vaatetusalan alihankinnassa mahdollisimman vaivatonta. Opinnäytetyö ei pyri tarjoamaan ratkaisumalleja eettisille ongelmille vaan pikemminkin apukeinon ongelmien havaitsemiselle.

Arviointityökalu soveltuu vaatetusalan tukkukauppiaalle, alihankintaa harjoittavalle suunnittelijalle sekä vähittäiskauppiaalle, joka tekee itse ostonsa liikkeeseensä. Työkalu on lisäksi kädenojennus niille vaatetusalan ostotehtävissä toimiville, joilla ei ole alan koulutusta. Arviointityökalua on tarkoitus käyttää tilanteissa, joissa yrityksen edustaja on paikan päällä tavarantomittajan luona. Se on siis eräänlainen muistilista vastuullisuudesta kiinnostuneelle vaatetusalan toimijalle. Arvioinnin pääasiallinen menetelmä on havainnointi, mutta siinä pyritään myös saamaan arvioitavan tehtaan työntekijän ääni kuuluviin haastattelun avulla.

Aiemmat tutkimukset

Sosiaalista vastuuta on tutkittu paljon, ja saatavilla on jo monia kansainvälisiä arviointijärjestelmiä ja julistuksia ihmisoikeuksista. Esimerkkejä näistä ovat YK:n ihmisoikeuksien julistus ja lapsen oikeuksien yleissopimus, erilaiset vastuullisuuteen keskittyvät standardit sekä kansalais- ja auditointijärjestöt. Arviointimenetelmien ongelma kuitenkin on, että ne ovat melko raskaita prosesseja. Monella pienellä yrittäjällä ei aina ole rahaa tai aikaa prosessien läpikäymiseen vaikka kiinnostusta eettisyyteen olisikin.

Näin ollen tämän opinnäytetyön näkökulmaksi rajautui arviointilomakkeen laatiminen nimenomaan vaatetusalan pk-yritykselle. Vastuun näkökulmaksi taas valikoitui sosiaalinen vastuu, sillä se on vaatetusalalla tärkeä ja ajankohtainen osa-alue ja globalisaation myötä yhä tärkeämpi. Opinnäytetyön ideana on nämä näkökulmat huo-

mioon ottaen koota arviointimenetelmien hyvät puolet ja koostaa niistä helposti sovellettava arviointityökalu. Vaikka aihetta on siis jo tutkittu paljon, tekijä näkee, että opinnäytetyön aiheelle on tarve.

Suurin osa aihetta koskevista tutkimuksista on tehty ammattikorkeakouluissa, ja ne ovat laadullisia. Tehdyistä tutkimuksista lähimpänä tämän opinnäytetyön aihetta oli vuonna 2010 tehty opinnäytetyö vastuullisesta hankinnasta. Siinä tarkastellaan sitä, miten vastuullisuus vaikuttaa sisäänostajien ja maahantuojien työhön hankinnan tapahtuessa riskimaista (Malinen 2010). Lisäksi Jyväskylän ammattikorkeakoulussa on vuonna 2006 tehty tutkimus, jossa käsiteltiin yrittäjien kokemuksia kuluttajasenteista eettisyyden näkökulmasta ja samalla sivuttiin erilaisia eettisten ongelmien valvontatapoja (Rämö 2006). Jyväskylän ammattikorkeakoulu on vuonna 2010 julkaissut oppaan vastuullisen liiketoiminnan kehittämisestä pk-yrityksissä (Ekonen, Pyykkönen, Timonen, Teriö & Törn 2010).

Yliopistoissa aihetta on käsitelty vähemmän. Tähän mennessä tehdyt aiheeseen liittyvät tutkimukset koskivat esimerkiksi yritysten edustajien käsityksiä sosiaalisesta vastuusta (Raivio 2005). Helsingin kauppakorkeakoulussa on tehty vuonna 2009 maisterin tutkinnon tutkielma sosiaalisesti vastuullisten hankintojen kriteereiden siirtämisestä kehitysmatavaroittajille (Hento 2009). Lisäksi Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti on vuonna 2005 julkaissut tutkimuksen yrityksen yhteiskunta-vastuun käsitteestä pienyrityksessä, eli nähdäänkö se kilpailun vauhdittajana vai esteenä (Lähdesmäki 2005). Kaiken kaikkiaan aihetta on siis käsitelty, mutta ei aikaisemmin tältä kannalta.

2 YRITYSTEN SOSIAALINEN VASTUU

2.1 Käsitteet ja historia

Käsitteet

Kansainvälisen standardoimisliiton laatima ISO 26000 – standardi määrittelee sosiaaliseen vastuuseen seitsemän ydintemaa. Nämä teemat ovat ihmisoikeudet,

työkäytänteet, ympäristö, yleiset reilut toimintakäytännöt, kuluttajansuoja, sekä osallisuus yhteiskunnallisiin asioihin ja näiden asioiden kehittäminen. Edellä mainitut teemat sisältävät esimerkiksi lapsi- ja pakkotyön sekä syrjinnän kieltämisen, inhimillisten työaikojen ja palkan määrittelyn ja korruption vastaisen toiminnan. Lisäksi tavoitteena on esimerkiksi taata työturvallisuus ja järjestäytymisoikeus työpaikoilla. (ISO 26000 2011.)

Toisaalta Jussilan (2010, 16) mukaan sosiaalinen vastuu jaetaan työhyvinvointiin, ihmisoikeuksiin, tuotevastuuseen ja lähialueeseen, joka tarkoittaa vastuuta toimialueen hyvinvoinnista. Tämän lisäksi Jussila lisää siihen vielä mahdollisten alkuperäisväestöjen oikeudet. Opinnäytetyö käsittelee lähinnä ihmisoikeuksia työn hankintaan keskittyneen luonteen vuoksi.

Sosiaalinen vastuu on osa *yhteiskuntavastuuta*, joka kattaa myös ekologisen ja taloudellisen vastuun alueet. Yhteiskuntavastuusta voidaan käyttää myös nimitystä *responsible competitiveness*, joka voidaan suomeksi kääntää muotoon vastuullisella toiminta- ja tuotantotavalla saavutettu kilpailukyky. Se tarkoittaa sitä, että ekologinen tai sosiaalinen vastuu ovat keskeinen osa tuotetta, palvelua tai työn organisointia. Lait ja säädökset ylittävästä vapaaehtoisesta yhteiskuntavastuusta voidaan myös käyttää nimityksiä vastuullinen yritystoiminta tai yrittäjyys, kestävä kehitys ja yrityskansalaisuus. Yleisimmin englanniksi käytettävä termi on *corporate social responsibility*, eli CSR. Kaikki nämä käsitteet tarkoittava pääasiassa samaa, ja ero onkin lähinnä vastuullisuuden asteen vaihtelussa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.)

Vastuullisuuden käsite voi olla myös *itsesääntely*, joka tarkoittaa erilaisia käytäntöjä ja yhteisiä ohjeita ja sääntöjä ja vapaaehtoisia sopimuksia, joilla talouden ja yhteiskunnan toimijat ohjaavat ja organisoivat toimintaansa. Itsesääntelyn tunnuspiirre on usein pyrkimys parantaa toimintaa tai laatua joko sidosryhmien muuttuvat tarpeet huomioon ennakoiden tai niihin reagoiden. Itsesääntely tuottaa esimerkiksi laatustandardeja ja sertifiointimenetelmiä. *Yhteissääntely* tarkoittaa puolestaan sitä, että lainsäätäjien määrittelemät arvot, tavoitteet ja standardit pyritään täyttämään käyttämällä itsesääntelyn avulla. Se siis yhdistää lainsäädännön ja itsesääntelyn. Yhteissääntelyn tunnuspiirre on linkki, joka yhdistää yksityisten toimijoiden ja julkisen val-

lan toiminnot. Tällaisia linkkejä voivat olla esimerkiksi juuri lait ja tavoitesopimukset. (Sorsa 2010, 11–12.)

Sosiaalinen vastuu voidaan jakaa vielä *välittömään ja välilliseen vastuuseen*, mikä tarkoittaa sitä, että yritys on oman henkilöstönsä lisäksi vastuussa toimittajaketjun henkilöstön työolosuhteista. (Niskala, Pajunen & Tarni-Mani 2009, 19–20.) Yrityksen toimiala ja toiminta-ajatus määrittävät peruslähtökohdat vastuun näkökohtia arvioitaessa. Kaikilla toimialoilla on omat erityispiirteensä, ja vaatetusallalla niitä ovat toimittajaketjun työolot, kestävä kulutus ja tuoteturvallisuus. Vastuun sisällön painoarvot vaihtelevat myös yrityksittäin, ja näkökulmat voivat olla paikallisia tai globaaleja. Myös yrityksen koko vaikuttaa vastuullisen yrityskäyttäytymisen toteuttamiseen: mitä isompi yritys on, sitä enemmän sillä yleensä on päätösvaltaa ja vastuuta. (Mts. 21–24.)

Yritysten vastuullisuuteen vaikuttavat myös kansalliset ja kansainväliset lainsäädännöt ja sopimukset sekä vapaaehtoiset standardit ja ohjeistot. Myös toisten saman toimialan muiden yritysten toiminta kannattaa ottaa huomioon, sillä se vaikuttaa paljon myös oman yrityksen kilpailukykyyn. Keskeisin asia sosiaalisessa vastuussa on kuitenkin oman arvoketjun ja toiminnan välillisten ja välittömien vaikutusten ymmärtäminen sekä vastuun rajojen määrittely. (Mts. 21–24.)

Yksi yhteiskuntavastuun keskeisistä käsitteistä on *sidosryhmät*, jotka tarkoittavat kaikkia yrityksen ympärillä olevia organisaatiota ja ihmisryhmiä. Niillä on erittäin keskeinen asema yhteiskuntavastuussa, koska ne vaikuttavat yrityksen toimintaan suuresti. Perinteisesti on ajateltu, että sidosryhmiin kuuluvat esimerkiksi asiakkaat, omistajat ja yhteistyökumppanit. Nykyään määritellään, että niihin kuuluvat myös yrityksen toimialueen asukkaat ja heidän muodostamansa viralliset ja epäviralliset yhteisöt. Myös julkishallinnot ja yleishyödylliset järjestöt ovat tärkeä osa sidosryhmiä. (Jussila 2010, 18–19.)

Historiaa

Sosiaalista vastuuta on Kunzin ja Garnerin (2007, 327) mukaan kuvailtu ”kaksinaamaiseksi kapitalismiksi” ja ”yhdeksi 1990-luvun isoimmista yritysvillityksistä”. Samalla

sitä on kuitenkin sanottu elintärkeäksi elementiksi kansainvälisessä ponnistelussa kohti kestävän kehityksen arvojen edistämistä. (Mts. 327.) Yritykset ovat kunnolla havahtuneet asian huomioimiseen 1900-luvun viimeisen vuosikymmenen aikana, jolloin mediassa alkoivat maailmanlaajuisesti yleistyä uutiset työvoiman hyväksikäytöstä. Vaikka eksploitaatiota esiintyi muillakin aloilla, sai vaatetusala eniten negatiivista julkisuutta. (Kunz & Garner 2007, 125.)

Ensimmäiset yksityisten tahojen luomat yritysten vastuullista toimintaa koskevat käytännesäännöt syntyivät kuitenkin jo 1970-luvulla. Ne olivat mukaellisia isojen järjestöjen, kuten OECD:n ja ILO:n, laatimista julistuksista. Sääntöjen toinen tuleminen tapahtui 1990-luvulla, kun yritykset alkoivat luoda yritys- ja toimialakohtaisia säännöstöjä itselleen. Niitä alettiin soveltaa yksittäisiin yrityksiin ja kokonaisille toimialoille. Säännöstit ulottuivat myös valtiorajojen yli tavarantoimittajiin ja alihankkijoihin, joiden odotettiin tai suositeltiin soveltavan ostajayrityksen sääntöjä. Myöhemmin näiden säännösten rinnalle syntyivät kansainväliset ja eurooppalaiset puitesopimukset. (Sorsa 2010, 24.)

Jussilan (2010, 7) mukaan nykyinen yhteiskuntavastuu on saanut alkunsa vuonna 1999, kun YK:n alainen UNEP sai valmiiksi ensimmäisen yritysten vastuullisuuden raportointiohjeistuksen, josta kehittyi myöhemmin Global Reporting Initiative, eli GRI. Yhteiskuntavastuun peruskäsitteistöä alettiin luoda 1990-luvulla, jolloin painopiste oli osa-alueiden tunnistamisessa, jaottelussa ja ryhmittelyssä. 2000-luvulla panostettiin vuorovaikutukseen sidosryhmien kanssa ja 2010-luvulla fokus on ollut yhteiskuntavastuun johtamiskäytännöissä. Taustalla vaikuttaa huomio siitä, että yksittäisillä teoilla ei ole pitkän aikavälin merkitystä. (Jussila 2010, 8-9.)

Yritysten motiivit vastuulliseen toimintaan

Kuten Sorsa (2010, 9) sanoo, yritysten ensisijainen tavoite on oman edun tavoittelu ja voiton tuottaminen, eikä yleisen hyvän edistäminen. Tässä voidaankin nähdä ristiriita kun kyse on yritysten vastuullisuudesta. Tosiasia kuitenkin on, että koska yritykset ovat osa yhteiskuntaa, ne eivät voi toimia mielivaltaisesti yhteiskunnan enemmistön kannattamia arvoja vastaan. Vaikka yritysten ydintehtävä, kilpailukyvyyn ja kilpailuedun ylläpitäminen taloudellisen menestyksen tavoittamiseksi, ei ole muuttunut,

niiden pitää ottaa huomioon toimintansa vaikutukset yhteiskuntaan ja sidosryhmien odotukset. (Sorsa 2010, 17–18.)

Yritysten motiiveja vastuulliseen toimintaan ovat siis esimerkiksi maineen hallinta, sisäisen tehokkuuden tavoittelu, toimintaympäristön ongelmat ja sisäisen sidosryhmän paine. Joillakin toimialoilla, kuten vaatetusallalla, itsesääntelyn motiivina voi olla myös esimerkiksi kansalaisjärjestöjen painostus tai lainsäädännön kiristymisen uhka. Yrityksen ydinliiketoiminta voi myös perustua vastuullisuuteen, jolloin siinä korostuvat itsesääntely, standardisointi ja laaja sidosryhmäyhteistyö. (Sorsa 2010, 18–19.)

Täytyy muistaa, että pelkkä lainsäädännön noudattaminen ei tee yrityksestä vastuullista. Vastuullisuus edellyttää yleensä lainsäädännön vaatimusten ylittävää toimintaa. Tämä tarkoittaa vapaaehtoisia toimintatapoja, mikä tekee vastuullisuudesta strategisen valinnan yritykselle. (Niskala, Pajunen & Tarni-Mani 2007, 25.) Oikein hyödynnetynä yhteiskuntavastuu tuokin yritykselle pitkän aikavälin kilpailuetua, vähentää maineriskiä, sekä lisää avoimuutta ja läpinäkyvyyttä, mitä kuluttajat nykyään arvostavat (mts. 12–15).

2.2 Sosiaalisen vastuun raportointi ja arviointi

Yleistä

Yhteiskuntavastuussa, johon sosiaalinen vastuukin siis kuuluu, on erilaisia tavoitetasoja. Niiden määrittelyyn ja havainnoillistamiseen käytetään usein tavoitetasojen pyramidia, joka jakaa tavoitteet neljään tasoon. Ensimmäinen ja alin taso tarkoittaa lainsäädännön ja vastaavien yleisten sitoumusten noudattamista. Näihin perustason säädöksiin kuuluvat myös kaikkein yleisimmät sopimukset, kuten YK:n Global Compact tai toimialakohtaiset yleiset sitoumukset. Koska nykyään vastuun määritelmässä korostuu vapaaehtoisuus, ei alinta tasoa voi periaatteessa edes pitää yhteiskuntavastuun toteuttamisena. Varsinainen yhteiskuntavastuu alkaakin toiselta tasolta, joka tarkoittaa sidosryhmien esittämiin odotuksiin vastaamista. Tämä tarkoittaa toiveita, jotka ylittävät lainsäädännölliset vastuut, ja toiveiden täyttämiseen sitoutumisen. (Jussila 2010, 56–57.)

Kolmas taso tarkoittaa omaehtoista ennakoivaa ja innovatiivista vastuullisuutta. Käytännössä yrityksen pitäisi siis hallita sidosryhmien ja yhteiskuntavastuun kenttä yleisesti niin hyvin, että se pystyy ennakoimaan ryhmien julki lausumattomatkin odotukset. Tällainen yritys ennakoivine toimenpiteineen toimii suunnan näyttäjänä ja muodostaa sidosryhmille uudet käsitykset odotuksista, joita muut yritykset vuorostaan yrittävät täyttää. Pyramidin neljännellä ja siis ylimmällä tasolla on yhteiskuntavastuun hyödyntäminen yrityskuvassa. Tälle tasolle päässyt yritys saavuttaa imagohyötyä joissain asiakasryhmissään ja vahvistaa asemaansa yleisesti. (Mts. 57.)

Grundström puolestaan jakaa sosiaalisen vastuun toteuttamisen itsessään neljään portaaseen: ensimmäisenä tulevat yritysten laatimat eettiset ohjeet tavarantoimittajilleen. Yritys voi esimerkiksi käyttää Keskuskauppakamarin vastuullisen tuontikaupan ohjeistoa. Toinen porras ovat ostosopimusten liitteet, joissa yritykset voivat määritellä esimerkiksi sen, etteivät hyväksy lapsityövoimaa. Kolmas porras ovat kyselyt, joilla yritys voi selvittää tavarantoimittajiensa työolot. Neljäs porras tarkoittaa tehtailta systemaattisesti suoritettuja tarkastuksia. (Globalisaation portinvartijat 2004, 125.)

Monet yritykset käyttävät sosiaalisen vastuun kontrolloinnissa itse laatimiaan toimintaohjeita. Ohjeistojen määrittelemiä vaatimuksia ovat esimerkiksi riittävä palkka ja mahdollisuus järjestäytymiseen. Lisäksi yritykset voivat edistää vastuullisuuttaan erilaisilla sertifikaateilla. On myös erilaisia verkostoja, jotka toimivat keskusteluareenana. Verkostoissa voi olla jäsenenä järjestöjä, ay-liikkeitä ja valtioiden edustajia. Joidenkin verkostojen hallituksissa saattaa tosin istua yritysten edustajia, mikä vähentää verkostojen uskottavuutta puolueettomina eliminä. Useimmat ohjeistukset perustuvat ILO:n sopimukseen ja OECD:n monikansallisten yritysten ohjeistoon. (Moilala 2006, 27.) Verkostoista ja ohjeistoista löytyy lisää tietoa kappaleesta 2.3 Menetelmät, eli määrittäjät, mittarit ja edistäjät.

Sosiaalista vastuuta ohjeistavat periaatejulistukset, standardit, sertifikaatit ja ohjeistot kuuluvat niin sanottuihin *soft law*-instrumentteihin. Näiden instrumenttien toimeenpanoa, noudattamista tai rikkomista ei siis valvo mikään yhteiskunnan taho, vaan ne perustuvat lähinnä vapaaehtoisuuteen. Ne voivat olla hyvä keino yrityksen

ohjaamiseksi oikeille teille eettisyyden suhteen, mutta ne eivät korvaa lakeja. (Tapanainen 2010, 3.)

Raportointi

Yhteiskuntavastuun lähtökohtina olevien mitattavuuden ja avoimuuden periaatteiden toteutuminen ei ole mahdollista ilman saavutusten ja toimenpiteiden raportointia. Raportoinnin tarkoituksena on kuvata näitä toimenpiteitä ja saavutuksia yhteiskuntavastuun saralla. Tämän lisäksi tarkoitus on kuvata niitä menetelmiä, joiden avulla toimenpiteitä viedään eteenpäin tulevaisuudessa. Jussila nostaa tärkeimmäksi raportointiohjeistoksi GRI-ohjeiston, mutta yritykset voivat laatia omiakin raportoinnin välineitä. Suunnilleen samanlaiset vastuullisuuden mittarit mahdollistavat vertailtavuuden yritysten välillä, mikä on hyvin tärkeää. (Jussila 2010, 144.)

Yhteiskuntavastuun kehittyessä myös raportointi on kehittynyt: 2000-luvun alussa raportointi saattoi hyvinkin olla yritysten ainoa tai työläin vastuuseen liittynyt toimenpide, mutta 2010-luvulla raportoinnissa on korostettu vastuun johtamista ja olennaisuuksien erottamista. Kuitenkin edelleen itse raportti saattaa olla monissa yrityksissä keskeisessä asemassa. Osa yrityksistä liittää vastuuraportit osaksi vuosikertomuksiaan, mutta varsinkin isommat yritykset voivat tehdä erillisiä, laajoja vastuuraportteja. Tulisi kuitenkin muistaa, että vastuusta viestittäessä raportoinnin pitäisi olla vain pieni osa siihen liittyvistä toimenpiteistä. (Jussila 2010, 145–146.)

Vastuun mittaaminen muistuttaa käytännössä vaatimusten ja työkalujen suhteen kirjanpito- ja tilinpäätöskäytäntöjä: tietojen on oltava varmennettavissa ja jäljitettävissä. Vastuullisuuteen liittyvä mittaaminen on tärkeää, jotta siitä syntyvät liiketoiminnalliset hyödyt voidaan muuttaa todeksi pitkällä aikavälillä. Vastuun liittäminen osaksi yrityksen normaaleja liiketoimintoja vahvistaa kilpailukykyä. Nykyisin yritykset pyrkivät siihen, että vastuullisuus tukee liiketoimintaa ja taloudellista kehitystä tuottaen samalla hyvinvointia sidosryhmille. (Niskala, Pajunen & Tarna-Mani 2009, 9.)

Olennainen osa vastuuraportointia on *varmentaminen*. Se tarkoittaa ulkopuolisen tahon suorittamaa raportin tietojen ja sisällön tarkistamista. Tällaisia palveluja tar-

joavat esimerkiksi tilintarkastustoimistot, joiden lisäksi on yhteiskuntavastuun kehittämiseen ja varmentamiseen erikoistuneita palveluntarjoajia. Varmentamisprosessissa yrityksen toimintaa ja päätöksiä verrataan raportin sisältöön, ja tavoitteena on varmistaa raportissa kerrottujen tietojen paikkansapitävyys. Raportin varmentamisen tarkoitus ei ole ottaa kantaa yrityksen vastuun tasoon, vaan tarkastelukohteena on ainoastaan raportti. Näin ollen yritys, joka on vain välttävästi vastuullinen, voi saada hyvän varmentamislausekkeen, kunhan se raportissa kertoo vastuun tason olevan vain välttävä. (Jussila 2010, 149.)

Auditoinnit

Auditointi tarkoittaa toimintaohjeistusten noudattamisen valvontaa. (Moilala 2006, 27.) Esimerkiksi tavarantoimittajien auditointiin erikoistuneen BSCI:n auditointi tapahtuu seuraavasti: ensin tehdas arvioi itsensä, minkä jälkeen tarkastaja saapuu tehtaalle vierailulle. Tarkastaja tarkastaa toimitilat ja tutustuu tarpeellisiin dokumentteihin sekä haastattelee yrityksen johtoa ja henkilökuntaa. Yleensä tästä seuraa korjaussuunnitelma, jota puolestaan seuraa uusintatarkastus. (Boncamper 2008, 15.)

Yritysten tarkastamisen pitäisi suorittaa paikallinen, henkilökunnan kieltä puhuva tarkastaja. Tarkastajan pitää myös tuntea kansainvälinen lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset sekä olla ehdottoman puolueeton. Esimerkiksi kansainvälisten sertifiointilaitosten paikallistoimistot hankintamaissa tarjoavat tällaisia palveluita. (Mts. 15.)

Yritysten on suotavaa käyttää ulkopuolista ja riippumatonta tarkastajaa siitä syystä, että yritysmaailman ja julkishallinnon ulkopuolella eivät kaikki tahot ehkä luota täysin omaehtoiseen vastuunkantoon. Mikäli kaikki kontrolli eettisyyden toteuttamisesta jää yritysten omalle kontolle, se kyseenalaistaa valvonnan ja arvioinnin puolueettomuuden. Yrityksille onkin suositeltu lakisääteistä ihmisoikeusraportointia, joka ei hämärtäisi tarvetta oikeudellisesti sitoviin vähimmäisehtoihin. (Tapanainen 2010, 7.)

Auditoinneista on tullut voittoisaa liiketoimintaa jota tekevät esimerkiksi tilintarkastus- ja laadunvarmistusyritykset sekä myös eri järjestöt. Auditointeja saatetaan nykyään myös kilpailuttaa, mikä on johtanut tarkastustilanteiden kiireellisyyteen ja pinta-

puolisuuteen. Samalla tehtaalla voi lisäksi käydä monia eri auditoijia, joka puolestaan lisää sekavuutta. Mikäli tarkastuksissa kiinnitetään huomiota vain ohjeistoihin, voi se johtaa työntekijöiden sivuuttamiseen prosessissa. Tämän vuoksi työntekijöiden osallistumisesta on hyvä tehdä kattavin osa sosiaalisen vastuullisuuden arviointiprosessista. (Moilala 2006, 27.)

2.3 Vastuullisuuden edistämisen menetelmät

Vaatetusosalalla yksi käytetyimmistä tavoista sosiaalisen vastuun toteuttamisessa ovat **eettiset toimintaohjeistot** eli codes of conduct. Toimintaohjeistot ovat käytännössä kokoelma vapaaehtoisia periaatteita ja standardeja, joihin yritys pyrkii sitouttamaan myös tavarantoimittajansa. Jokainen yritys voi halutessaan laatia omat periaatteen- sa. (Kunz & Garner 2007, 125–126.) Ohjeistojen luomista tärkeämpää on kuitenkin niiden noudattaminen. Yritysten olisi hyvä suosia riippumattomia kolmansia osapuo- lia valvojina, sillä niiden ei tule valvoa tavarantoimittajiensa tehtaita itse. (Moilala 2010, 33.)

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus on hyväksytty YK:n yleiskokouksessa jo 1948. Se on kansainvälisten ihmisoikeuksien pe- rusta, vaikkakaan se ei julistuksena ole oikeudellisesti sitova. Kaikki maailman valtiot ovat käytännössä kuitenkin hyväksyneet sen. Julistus kieltää esimerkiksi orjuuden, kidutuksen, syrjinnän ja vainon. Se myös julistaa kaikki ihmiset tasavertaisiksi keske- nään sekä määrittää oikeuden yhteiskunnan täysjäsenyyteen ja mielipide- ja sanan- vapauden. Julistus kattaa 30 artiklaa. (YK:n ihmisoikeusjulistukset 2010.)

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus on laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus maail- massa ja ratifiointin myötä sopimus on myös oikeudellisesti sitova. Se sisältää neljä yleistä periaatetta lapsen oikeuksista: syrjimättömyyden, lapsen edun huomioimisen, oikeuden elämään kehittymiseen ja lapsen näkemyksien kunnioittamisen (Unicef 2011). Sopimus on hyväksytty yleiskokouksessa vuonna 1989 ja se tuli voimaan Suo- messa vuonna 1991. Sopimus muun muassa turvaa lisäksi lapsen oikeuden saada

opetusta ja tätä kautta oikeuden maksuttomaan perusopetukseen. (YK:n ihmisoikeusjulistukset 2010.)

YK:n Global Compact on maailman suurin vapaaehtoinen yritysten yhteiskuntavastuualoite. Siinä on osallisena yli 8700 yritystä ja sidosryhmiä yli 130 maasta. Global Compact pyrkii sitouttamaan yritykset kymmeneen laatimaansa vastuullisuuden periaatteeseen, jotka käsittelevät ihmisoikeuksia, työoloja, ympäristöä ja korruption vastaisuutta. Yrityksiä kannustetaan näin kantamaan vastuuta toiminnoistaan. Global Compact ajaa yhteistyötä yritysten ja valtioiden, kansalaisten, työelämän ja YK:n kanssa. Periaatteiden lisäksi se tarjoaa yrityksille työskentelykanavia, hallinnointityökaluja ja muita resursseja niiden toimeenpanoa varten. (Global Compact 2011.)

ILO eli Kansainvälinen työjärjestö (International Labour Organization) on YK:n alainen järjestö. Sen toiminta perustuu valtioiden, työnantajien ja työntekijöiden liittojen kolmenväliseen yhteistyöhön. ILO pyrkii luomaan työstandardeja ja -käytänteitä, jotka vastaavat työntekijöiden tarpeisiin. Se myös luo puitteita yhteiskunnalliselle vuoropuhelulle mahdollistamalla työnantajien ja työntekijöiden yhdenvertaisuuden valtioiden kanssa päätöksenteossa ja kommunikaatiossa. ILO:n jäsenmaat järjestävät säännöllisesti kokouksia, joissa käsitellään jäsenmaiden ehdottamia ajankohtaisia asioita. (ILO 2012.)

OECD:n (Organization for Economic Cooperation and Development) toimintaohjeet monikansallisille yrityksille sananmukaisesti ohjaavat suuryrityksiä toimimaan vastuullisesti. Tämä Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö on perustettu vuonna 1961 ja sillä on ohjeet myös hyvän hallintotavan periaatteista ja valtio-omisteisten yhtiöiden hallintotavoista. Tämän lisäksi OECD:lla on riskienhallintatyökalu yritysten sijoittautumista varten sellaisiin maihin, joiden toimintarakenteet eivät lähtökohtaisesti tue vastuullisuutta. Työkalu listaa riskit joita heikon julkisen hallinnon maissa saattaa kohdata, kuin myös ohjeita niiden ehkäisemiseksi. (OECD 2011.)

ISO 26000 on Kansainvälisen standardoimisliiton kehittämä sosiaaliseen vastuuseen keskittyvä standardi, joka mainittiin jo sosiaalisen vastuun määritelmästä kertovan kappaleen alussa. Vaatimusten sijaan se lähinnä tarjoaa yrityksille ohjausta oikeaan

suuntaan. ISO 26000 määrittelee sosiaalisen vastuun periaatteet ja tarjoaa opastusta periaatteiden soveltamiseen käytännössä. Standardin soveltamiseksi yrityksen täytyy määrittää vastuullisuutensa vaikutus omassa vaikutuspiirissään ja sen jälkeen tunnistaa sidosryhmänsä ja sitoutua niihin. ISO 26000 sopii kaiken kokoisille yrityksille maantieteellisestä sijainnista riippumatta ja se on yrityksille vapaaehtoinen. (ISO 26000 2011.) ISO 26000 ei ole muiden ISO-standardien tavalla sertifioitavissa ja muihin ISO-standardeihin verrattuna se on vapaamuotoinen ohjeisto (Jussila 2010, 49).

SA8000-standardi on Social Accountability International -järjestön kehittämä ja se perustuu ILO:n ja YK:n julistuksiin, joten se ajaa pitkälti samoja asioita. Järjestö ei ole valtion omistuksessa vaan se on kansainvälinen ja tekee yhteistyötä useiden ammatti- ja ympäristöjärjestöjen kanssa. (Moilala 2009, 28). SAI-järjestön tavoitteena on edistää vastuullisuutta yritysten hankintaketjuissa sertifioimalla tavarantoimittajien tehtaita, minkä lisäksi se tarjoaa tarkastajia ja järjestää koulutuksia. SA8000 julkaistiin alun perin vuonna 1997 ja uusin versio siitä on vuodelta 2008. (SAI 2011.) Standardi edellyttää, että yritys varmistaa tavarantoimittajien ja alihankkijoiden ymmärtäneen standardin vaatimukset, minkä lisäksi yrityksen tulee huolehtia vaatimusten ylläpitämisestä, valvomisesta ja dokumentoinnista asianmukaisesti. Nämä vaatimukset tulee ottaa huomioon esimerkiksi osto- ja hankintasopimuksia laatiessa. (SA8000 2008, 9.) Standardi on saatavilla ilmaiseksi SAI-järjestön kotisivuilta.

BSCI (Business Social Compliance Initiative) on SA8000:sta vuonna 2003 johdettu yritysjohtoinen yhteistyöorganisaatio, jota hallinnoi Euroopan tuontikaupan järjestö. BSCI on siis SA8000:n mukainen tavarantoimittajien auditointijärjestelmä, joka takaa työntekijöille kansainvälisten normien mukaiset vähimmäisoikeudet. Läpäistyt auditoinnit tallennetaan BSCI-tietokantaan. (Boncamper 2008, 15.) BSCI pitää listaa maita, jotka sijoittuvat kehnosti YK:n kehitysjärjestö United Nations Development Programme UNDP:n inhimillisen kehityksen indeksillä. Näitä maita kutsutaan riskimaiksi ja tehdasauditointeja tehdään pääasiassa näiden maiden tehtaissa. (Moilala 2010, 36.) Clean Clothes Campaign on kritisoinut BSCI:ta siitä, että se ei käytä ulkopuolista tahoa kuten ay-liikettä tai kansalaisjärjestöä takuumiehenä tekemissään tarkastuksissa. Yritysvetoisuus saattaa verkoston mukaan vaikuttaa arviointien tuloksiin. (Alaviitala 2010.)

Clean Clothes Campaign on kansainvälinen vaatteiden lisäksi myös kenkä- ja urheiluvälineteollisuuden työntekijöiden työolojen parantamiseen erikoistunut kampanjajärjestö. Kampanjassa on mukana eurooppalaisia kansalaisjärjestöjä, solidaarisuusryhmiä, tutkijoita, ammattiliittoja ja kirkkoja. Toiminta on verkostomaista ja tavoitteena on pyrkiä lisäämään erityisesti kuluttajien tietoisuutta eettisistä epäkohdista. Se siis tuo julkisuuteen tuotteiden valmistukseen liittyviä mahdollisia epäkohtia ja pyrkii tätä kautta muuttamaan yritysten toimintaa vastuullisemmaksi. Kampanjan päämäärä on saada kaikille kansainvälisessä kaupassa ja tuotannossa toimiville yrityksille yhteiset, eettiset sopimukset kattavat lait ja ohjeet. Clean Clothes Campaign on myös laatinut omat eettisen toiminnan ohjeensa. (Clean Clothes Campaign – vaatetusalan kansainvälinen kampanjajärjestö 2008, 11.) Kampanjalla on myös Suomen jaosto nimeltään Puhtaat vaatteet.

GRI:n (Global Reporting Initiative) yhteiskuntavastuun raportointiohjeisto pyrkii taloudellisten, sosiaalisten ja ympäristöllisten näkökulmien huomioon ottamiseen yritystoiminnassa ja se on tarkoitettu monen kokoisille organisaatioille. Myös tämän ohjeiston noudattaminen on yrityksille vapaaehtoista. Ohjeisto huomioi yrityksen koon, toimialan ja maantieteellisen sijainnin ja kattaa tiedon laadunvarmennuksen periaatteet. Sen yleiset ja toimialakohtaiset määritelmät on laadittu kansainvälisesti eri sidosryhmien kanssa. GRI:n ohjeiston noudattaminen ei edellytä ulkoista varmennusta tai valvomista, mutta raportoinnin luotettavuuden ja uskottavuuden vuoksi sitä suositellaan yrityksille. (GRI 2006, 3, 37.)

Vastuullisen tuontikaupan verkosto on Suomen Keskuskauppakamarin koordinoima yritysjohtoinen keskusteluareena yrityksille. Sen tavoite on saada yrityksiä innostumaan sitovista vastuukäytännöistä. Verkoston jäseniä ovat esimerkiksi Kesko, Intrade Partners ja Halti. Jäsenet ovat allekirjoittaneet yhteisen sosiaalisen vastuun toimintaohjeiston, jossa määritellään yleisimpiä periaatteita kuten työpäivän pituus, palkka ja järjestäytymisoikeus. Ohjeiston periaatteet on laadittu vuonna 2000, eikä niillä ole verkoston piirissä yhteistä valvontaa. (Moilala 2010, 35.)

Finnpartnership on kehitysmaakauppaan erikoistunut liikekumppanuusohjelma, joka tähtää suomalaisten ja kehitysmaiden yritysten välisen yhteistyön edistämiseen. Se tarjoaa tietoa kehitysmaatuonnin toimijoista, markkinoista ja tietolähteistä ja auttaa etsimään yritykselle parhaiten sopivia yhteistyökumppaneita kehitysmaista. Ohjelman tavoitteina on edistää kohdemaiden taloudellista kasvua, monipuolistaa tuotantoa ja viennin rakennetta sekä tarjota suomalaisyrityksille tietoa uusista liiketoimintamahdollisuuksista ja yhteistyökumppaneista. Finnpartnership joko tarjoaa palveluita itse tai ohjaa yrityksen hakeutumaan oikean kansainvälistymispalveluja tarjoavan tahon piiriin. (Finnpartnership 2011.)

Eettiset yhteistyöverkostot, kuten Ethical Trade Initiative (ETI), Fair Wear Foundation (FWF) ja norjalainen Initiativ för etisk handel, tarjoavat yrityksille foorumin keskusteluille. Yhteistyöverkostot ovat elimiä, joissa on mukana yritysten, kansalaisjärjestöjen ja ay-liikkeiden edustajia. Päätöksentekoon osallistuu tahoja siis muualtakin kuin yritysmaailmasta. Suomessa ei ole omaa eettistä yhteistyöverkostoa, mutta suomalaiset yritykset voivat liittyä jäseneksi johonkin eurooppalaiseen verkostoon. (Puhtaat vaatteet 2012.) Kaikista 14:sta edellä mainituista sosiaalisen vastuun edistäjistä löytyy tiivistetymin tietoa taulukosta liitteestä 1.

3 SOSIAALISEN VASTUUN HAASTEET

3.1 Hankinnan ongelmat vaatetuslalla

Suuri osa tuotannon eettisistä ongelmista vaatetuslalla johtuu vaatetusteollisuudessa yleisesti käytetyistä pitkistä toimitusketjuista. Yritykset ulkoistavat valmistuksen alihankkijoille, jotka taas saattavat jakaa tilauksia edelleen alihankkijoiden alihankkijoille. Näin syntyy ketjuja, joita valmistuttajien on käytännössä mahdoton pitää silmällä. Myös raju kilpailu vähittäismyynnissä aiheuttaa tuotantohintojen polkemista ja aikarajojen kiristämistä. Tämä taas vaikuttaa suoraan työntekijöiden palkkaan, työpäivien pituuksiin ja työtahtiin. (The Economist 2004.)

Jos tuotteita hankitaan messuilta tai Internetin kautta, ovat riskit suuremmat kuin jos ostaisi tuotteet suoraan valmistajalta. Sosiaalisen vastuun valvontaa hankaloittaa myös sekaostaminen, eli tuotteita ostetaan monesta eri paikasta. Yksi yritys saattaa esimerkiksi hankkia tavaraa messuilta, tutuilta tavarantoimittajilta ja kansainvälisten ostofirmojen kautta. Tällöin mahdollisuudet valvoa tuotantoa tai edes tietää tuotannon olosuhteet ovat hyvin pienet. (Globalisaation portinvartijat 2004, 126.)

Yritysten ostoja tekevät tahot olisi erittäin tärkeää saada osallistumaan ponnistuksiin kohti vastuullisuutta. Mikäli ostajat vaativat kovin alhaisia hintoja ja tiukkoja toimitusaikoja murentavat he samalla yhteiskuntavastuuta. Se, että määrääjat ovat liian lyhyitä ja muutoksia tilauksiin tulee viime hetkellä, johtaa vääjäämättä ompelijoiden ylitöihin. Liiallisen joustavuuden vaatiminen tuotannolta tarkoittaa työvoiman olojen kiristämistä, kun muutokset tulevat nopeasti ja niihin pitää reagoida nopeasti. (Moi- lala 2010, 39.)

Myös erot kulttuureissa luovat omia haasteitaan, sillä esimerkiksi kirjalliset toimintaperiaatteet ja johtamisjärjestelmät sekä dokumentoinnin lisääminen saattavat tuntua kehitysmaiden pk-yrityksistä vaikealta. Paikallinen bisneskulttuuri ei välttämättä edes ole taipuvainen tällaiseen toimintaan ja standardien käyttöönotto ja soveltaminen saattavat tuntua liian kalliilta ja työläältä. Voi myös olla, että standardeista ei ole minkäänlaista kokemusta, jolloin sosiaalisen vastuun toteuttaminen saattaa jäädä ainaostaan asiakasyrityksen perehdyttämisen varaan. (Boncamper 2008, 15.)

Ongelmat suomalaisessa erikoistavarahankinnassa

Tapanainen (2010) kirjoittaa, että akatemiatutkija Minna Halmeen mukaan suomalaisyritysten suurin ongelma on tuotantoketjujen vastuullisuuden hallinta. Kotimaassa vastuun toteutus saattaa olla hyvää, mutta ongelmat alkavat tuotannon siirtyessä halvan työvoiman maahan. Vaikka yhteiskuntavastuuraaportteissa kaikki näyttäisi siltä kuin pitääkin, ei asiakasyritys välttämättä tiedä alihankkijoidensa työntekijöiden todellisista oloista mitään ketjuuntuneen tuotannon vuoksi. (Mts. 11.)

Suomalaiset yritykset vetoavat usein pienuuteensa, kun kyse on eettisistä asioista. Pienuus pitää paikkansa, sillä isoimmatkin suomalaiset kauppaketjut saattavat ostaa

vain muutaman prosentin alihankkijoidensa tuotantokapasiteetista. Ruotsalaisjätti Hennes & Mauritz taas on arvioinut tilaustensa olevan 30–50 % tavarantoimittajiensa tuotantokapasiteetista. (Globalisaation portinvartijat 2004, 130.) Pienillä yrityksillä on kuitenkin suurempi riski käyttää eettisesti arvelluttavia tavarantoimittajia hankinnoissaan, sillä kun yleisen tarkkailun kohteena olevat isot bränditalot eivät voi käyttää kuin eettisen tarkastelun kestäviä hankkijoita, pienemmille yrityksille jäävät vähemmän vastuulliset toimittajat. (Mts. 125)

Pienet hankintamäärät ovat suoraan verrannollisia vaikutusvaltaan tehtailla. Tavarantoimittajien ei tarvitse mukautua asiakasyritysten toiveisiin jos niiden ei tarvitse pelätä asiakkaan menetystä. (Mts. 134.) Yksi tapa toimia pienenä yrityksenä eettisesti ovat kansainväliset ostoliittoumat, vaikka ne toisaalta voivat johtaa myös toimitusketjun hämärtymiseen. Kun pieni yritys ostaa ison yrityksen kanssa isoja eriä, se pääsee osalliseksi suuren volyymin ostoihin ja todennäköisesti vastuullisemman tavarantoimittajan asiakasyritykseksi. Isoilla brändeillä eettiset asiat kun ovat tiukan tarkkailun vuoksi yleensä kunnossa, joten niiden käyttämiä tehtaita voi yleensä käyttää turvallisemmin. (Mts. 129.)

Tiivis yhteistyö tavarantoimittajien kanssa tehostaa ensinnäkin liiketoimintaa, mutta mahdollistaa myös eettisyyden asteen valvonnan. Mikäli oma valvominen ei ole mahdollista, on olemassa paikallisia konsultti- ja sertifiointiyrityksiä jotka voivat tarkistaa tehtaita. Kiinassa esimerkiksi Kantonissa ja Hongkongissa useat konsulttiyritykset tarjoavat tällaisia palveluita. Suomessa sosiaalisesta vastuusta aiheutuvia kuluja ei kuitenkaan välttämättä sisällytetä yritysten vuosibudjetteihin. Eettiset asiat saatetaan lisäksi edelleen keskittää yritysten viestintäosastoille, eikä pelkästään vastuulliseen toimintaan keskittyviä osastoja tai toimenkuvia välttämättä ole. (Mts. 130–133.)

Tapanainen (2010) jatkaa, että yhteiskuntavastuuasiat ja yrityksen ulkoinen viestintä voivat olla saman henkilön vastuulla. Yhteiskuntavastuuraportteja laativat joko yrityksen omat viestintäosastot tai ulkoiset viestintätoimistot. Niissä korostuu Tapanaisen mukaan halu kiillottaa yrityksen julkista kuvaa ja käyttää raportteja markkinoinnissa. Painopiste vastuuraporteissa pitäisi olla ennemminkin toiminnan itsearvioinnissa ja kehittämisessä. Lisäksi monet suomalaisyritysten raportit keskittyvät men-

neisyydestä raportointiin, kun tavoite pitäisi olla tulevaisuudessa. Yritykset saattavat myös tyytyä haittojen minimoinnin kuvailemiseen, kun pitäisi keskittyä visioihin toiminnan parantamisesta. (Mts. 10.)

3.2 Ongelmat tehdasolojen valvonnassa

“Auditing is more about securing orders than improving the welfare of the workers, that is why the management only make cosmetic changes to impress the auditors and not to better the conditions of workers....”
– Tehdastyöntekijä, Kenia. Tehdas valmistaa tuotteita Wal-Martille ja Searsille. (Pruett 2005, 14.)

Kuten yllä oleva lainaus osoittaa, tavarantoimittajien tehtaiden valvonta ei aina ole niin vastuullista kuin sopii toivoa (Pruett 2005, 19). Valvontatarkastukset eivät välttämättä täytä tehtäväänsä kauniiden sanojen toimeenpanijana, vaan epäonnistuvat ihmisoikeuksien suojelussa käytännössä. Syitä tähän on monia. Yksi niistä on työntekijöiden jättäminen marginaaliin tarkastusten yhteydessä. Tämä tarkoittaa sitä, että tarkastus tehdään lähinnä silmämääräisesti eikä työntekijöiltä kysellä suoraan heidän oloistaan ja oikeuksistaan. (Mts. 14–15.)

Tehdastyöntekijöiden haastattelu ei kuitenkaan takaa luotettavia tarkastustuloksia. Työnantajat saattavat maanitella ja uhkailla työntekijöitä valehtelemaan kysyttäessä työpaikan oloista mikäli ne ovat riittämättömiä. Haastattelun kohteeksi joutunut työntekijä saattaa myös kokea ahdisteluja jälkeensä, mikä vähentää heidän halukkuuttaan kertoa oloistaan suoraan. Mikäli tarkastuksista lisäksi ilmoitetaan etukäteen, kuten usein on tapana, työnantajat ehtivät siistiä työolosuhteita. Joskus mahdolliset alaikäiset tai muuten vain hankaliksi tiedetyt työntekijät saatetaan lähettää kotiin tarkastuspäivän ajaksi. On myös hyvin mahdollista, että tehdastyöntekijöillä ei välttämättä ole tietoa oikeuksistaan. Mikäli tietoa on, ei välttämättä ole mahdollisuutta valitusten tekemiseen. (Mts. 14–15)

Vaikka eettiset ohjeistot ja standardit ovat usein keskenään hyvin samanlaisia, niiden laatu, toimeenpano ja valvominen voivat vaihdella paljon (Mts. 19). Eettiset tarkastukset voiva usein olla liian lyhyitä, pinnallisia ja huolimattomia, eikä tarkastajilla ei

välttämättä ole riittävää koulutusta tai kokemusta epäkohtien huomioimiseen. Ja vaikka auditoinnit olisikin tehty kunnolla, jälkeensä tehtävät korjaukset eivät välttämättä toteudu käytännössä. Mikäli parannuksia tehdään, ne voivat jäädä pinnalliseksi. (Mts. 14–15.)

Myös Moilalan (2010) mukaan tarkastukset voivat huonoimmillaan olla rasti ruutuun-tyyppisiä, laaduntarkastusta muistuttavia toimenpiteitä. Näihin eivät työntekijät osallistu, jolloin toimintaohjeistojen vaikutukset työntekijöiden arkeen jäävät pinnallisiksi. Tarkastusten tulisi siis ehdottomasti käytännön tasolla johtaa työolojen parantamiseen, mikäli tarvetta on. (Mts. 33.)

Yhteiskuntavastuun mittaamisesta on tullut kansainvälisesti iso bisnes, joka työllistää paljon ihmisiä. Yritykset saattavat hakea vahvistusta itse kehittämälleen raportointijärjestelmälle tarkastusyrittä, jolle maksetaan periaatteessa järjestelmän hyväksymisestä. Tapanaisen (2010) mukaan Clean Clothes Campaignin edustaja toteaa, että auditoinneista on tullut kokonaan oma teollisuudenalansa, jonka päätavoitteeksi on tullut pikemminkin auditointiyritysten kuin työläisten etujen ajaminen. Kansalaisjärjestöt ovatkin huolissaan yritysten halusta kiillottaa julkisuuskuvaansa, jolloin todelliset ongelmat tehtailla jäävät huomiotta. (Mts. 9.)

3.3 Kohti parempaa

Sosiaalisen vastuun parantamiseksi on kyllä tehty jo paljon, mutta vielä on paljon tehtävää. Osa valvonnan kohtaamasta kritiikistä johtuu yksinkertaisesti siitä, että valvonta aidosti on vaikeaa. Käytännön tasolla olevat ongelmat ovat niin isoja, että toimintaohjeistot eivät pysty selättämään niitä. Ohjeistojen hyvät tarkoitukset voivat mennä hukkaan, jos tuotantomaa lait eivät tunne järjestäytymisoikeutta tai lakien noudattamista ei valvota tarpeeksi hyvin. Vapaatuotanto- ja erityistalousalueilla kansalliset lait saattavat lisäksi olla löyhempiä tai ne eivät päde lainkaan. Jos työntekijöiden huonoista oloista hyötyvät tahot vetoavat paikallisiin sääntöihin, ohjeistojen voima saattaa käytännössä vesittyä. Tämän vuoksi normistojen pitäisi taata järjestäytymisoikeus, vaikka paikallinen lainsäädäntö ei sitä tekisikään. (Moilala 2006, 27.)

Koska tarkastukset ovat lopulta vain käyntejä tehtailla, hyvien työolosuhteiden ongelmaan ratkaisun tarjoaa vain työntekijöiden itse suorittama jatkuva valvonta. Tämä on mahdollista ainoastaan jos työntekijät voivat järjestäytyä ja tuntea olonsa turvallisiksi työpaikalla. Tämän vuoksi sosiaalisen vastuun järjestelmiltä vaaditaan sitoutumista kollektiivisten työehtosopimusneuvotteluiden edistämiseen. Työntekijät tarvitsevat tietoa oikeuksistaan, sekä valituskanavia tehtaan ulkopuolisiin tahoihin. (Moila 2010, 33.) Toinen ratkaisu ay-liikkeiden lisäksi on se, että tehtaات ovat asiakasyrityksen omassa omistuksessa ja johto sen omissa käsissä. Muussa tapauksessa mahdolliset palkankorotukset eivät välttämättä päädy työntekijöille asti. (Mts. 39.)

Clean Clothes Campaign painottaa edellä mainittujen asioiden lisäksi tarkastuskäyntejä joista ei ilmoiteta tehtaille etukäteen, työntekijöiden haastatteluja työpaikan ulkopuolella, ammattitaitoisia paikallisia tarkastajia ja kansalaisjärjestöjen mukanaoloa tarkastuksissa. Lisäksi tarkastusprosessit eivät saa olla sukupuolineutraaleja. Suurin osa vaateteollisuuden työntekijöistä on naisia, mikä pitää huomioida esimerkiksi työn ruumiillista raskautta arvioitaessa. (Pruett 2005, 14–15.)

4 ARVIOINTI VASTUULLISUUDEN MÄÄRITTÄJÄNÄ

4.1 Toiminnan arviointi

Sanakirjat määrittelevät Robsonin (2000) mukaan arvioinnin usein arvoon tai ansioon viittaavana. Esimerkiksi ohjelmat, innovaatiot, interventiot, projektit tai palvelun taso voivat olla arvioinnin kohteena tai viitata siihen. Toisaalta taas on olemassa arviointejä, jotka eivät millään tavalla liity edellä esitettyihin. Arvioinnin ja tutkimuksen välillä puolestaan on selkeä ero: arviointi pitää sisällään ajatuksen arvon määrittämisestä, kun taas tutkimus on enemmän selittämistä ja ymmärtämistä. Tärkeintä arvioinnissa on sellaisen tiedon tuottaminen, mikä vastaa parhaiten arviointikysymykseen. (Mts. 24–29.) Arviointi ei ole tiedettä sanan varsinaisessa merkityksessä, vaikkakin siihen sovelletaan tieteellisen tutkimuksen metodeja (Virtanen 2007, 145).

Arviointi liittyy olennaisesti siihen, miten se ajoittuu suhteessa arvioitavaan toimintaan ja tutkimusasetelman ratkaisemiseen. Arvioinnin ajallisia ulottuvuuksia ovat *etukäteisarviointi, jatkuva arviointi ja jälkikäteisarviointi*. (Mts. 93.) Etukäteisarvioinnissa tarkastellaan asioita, jotka liittyvät tavoitteiden, oletettujen vaikutusten ja oletettujen toimenpiteiden väliseen syy-seuraussuhteeseen. Jatkevassa arvioinnissa tarkastellaan toiminnan myös senhetkisiä välittömiä tuloksia. Jälkikäteen tehtävässä arvioinnissa taas tarkastellaan toiminnan vaikutuksia, jotka voivat olla tahallisia tai tahattomia. (Mts. 138.)

Arviointiin liittyvät kiinteästi myös erilaiset käsitteet, jotka määrittävät arvioinnin suunnittelua, kulkua ja tarkoitusta. Virtanen (2007) luettelee peruskäsitteiksi seuraavat: *arviointikohde, arviointinäkökulmat, tarve, tavoitteet, panokset, tuotokset, tulokset, vaikutukset, arviointikriteerit, relevanssi, toimeenpanon tarkoituksenmukaisuus, tehokkuus, kustannusvaikuttavuus, kokonaisvaikuttavuus, hyödyllisyys, pysyvyys*. Eri käsitteet painottuvat eri tavoilla riippuen arvioinnin metodologiasta ja ajoitumisesta; etukäteisarvioissa korostuvat eri käsitteet kuin esimerkiksi jälkikäteen tehtävissä arvioinneissa. (Mts. 87–92.)

Arvioinnin tekemiseen liittyy usein eettisiä ja poliittisia kysymyksiä. Mikäli arviointi koskee esimerkiksi työkäytäntöjen muutoksia, se tarkoittaa tällöin vallankäyttöä, joka puolestaan voi vaikuttaa arvioinnin kohteena olevien ihmisten työoloihin ja ympäristöön. Arvioitsijan on siis hyvä tunnistaa roolinsa liittyvät eettiset ja poliittiset tekijät. Arvioinnin asianosaisten, johdon, osallistujien ja arvioijan, mielenkiinnon kohteet pitää tunnistaa ja niitä kunnioittaa, mikäli tavoitteena on tehdä eettisesti vastuullinen arviointi. Intressien huomioon ottaminen auttaa myös laatimaan hyvin kohdenetun ja mahdollisimman korkealaatuisen arvioinnin sekä auttaa takaamaan arvioinnin myöhemmän hyödynnettävyyden. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että arvioinnissa huomioidaan *suostumus, yksityisyys, luottamuksellisuus ja riskit suhteessa hyötyyn*. (Robson 2000, 49–51.)

Suostumus on yleinen eettinen periaate, joka tarkoittaa sitä, että arviointia ei tule tehdä mikäli arvioitava ei tiedä olevansa arvioinnin kohteena. Yksinkertaisinta on käyttää suostumislomaketta, joka sisältää keskeiset tiedot arvioinnista, kuten esi-

merkiksi arvioinnin tarkoituksen ja sen keston. Yksityisyyden kunnioitus tarkoittaa kunnioitusta henkilön haluun vaikuttaa itseään koskevan tiedon käyttämiseen. Arvioitavalla on oikeus tietää miten arviointiaineistoja käytetään sekä oikeus nimettömyyteen. On olemassa riski, että arviointi aiheuttaa muutoksia työtilanteissa, esimerkiksi työpaikkojen menetyksiä. Kaikista riskeistä tulee keskustella eri osapuolten kanssa ja päähuomio pitää kohdistaa osallistujia hyödyttäviin näkökulmiin. Potentiaalisia hyötyjä on kuitenkin arviointitilanteessa monia, kuten aineellisten resurssien hyöty, ymmärryksen syventyminen ongelmista ja valtaistaminen. Tärkeintä on, että jokaisella arviointiin osallistuvalla on realistinen kuva riskeistä ja hyödyistä. Vaikka kirjallista suostumislomaketta ei käytettäisikään, edellä mainitut asiat pitää silti tehdä selväksi suullisesti. (Mts. 51–62.)

Arviointiasetelmat

Arviointiasetelma tarkoittaa arvioijan tapaa ratkaista arviointitehtävä. Asetelmaa miettiessä pitää miettiä miten arviointikysymykset ratkaistaan, keiden mielipiteillä merkitystä, millaisia aineistoja tarvitaan, mitä arviointikäsitteitä käytetään ja mikä on arvioinnin tekijän rooli prosessissa. Arvioija joutuu miettimään nämä kysymykset aina uudestaan, sillä jokainen arviointi on tapauskohtainen eikä ole olemassa valmiita ratkaisumalleja. Pääasia on, että tutkija määrittää ensinnäkin oikeat kysymykset ja sen jälkeen kysymyksiin oikeat vastaukset. (Virtanen 2007, 113.) On myös hyvä muistaa, että joskus on pakko priorisoida: aina ei ole resursseja löytää vastausta kaikkiin kysymyksiin, eli päähuomio tulisi suunnata tärkeimpiin kysymyksiin. Muuten on olemassa riski, että tiedosta tulee pintapuolista. (Robson 2000, 72–74.)

Virtasen (2007, 113) mukaan Anne Foss Hansen (2005) määrittää arviointiasetelmaan liittyvät tekijät kolmeen kohtaan: ensinnäkin pitää selvittää *arvioinnin tarkoitus*, eli onko kyseessä kiinnostus tilintekovastuussa vai oppimisessa. Käytännössä tämä tarkoittaa painopistettä joko arvioinnin tuloksissa ja kustannustehokkuudessa tai hyvisä käytänteissä ja niiden vahvistamisessa ja levittämisessä. Toisekseen arvioijan pitää määrittää *arvioinnin kohde*, joka vaikuttaa osaltaan arviointiasetelman valintaan. Kolmanneksi pitää hahmottaa *arviointikysymykset*, joiden pitää sopia yhteen sovellettavan arviointiasetelman kanssa. Erilaisia asetelmia ovat esimerkiksi tapauskohtaiset asetelmat, kokeelliset asetelmat joissa rakennetaan asetelma esimerkiksi labora-

toriossa, ja kvasikokeelliset asetelmat, joissa arvioija voi verrata arvioimansa koe-ryhmän tulosta vertailuryhmän tulokseen. Tällöin pitää kuitenkin muistaa puolueettomuus: vertailuryhmän valinnalla on mahdollista vaikuttaa siihen, miltä arvioitava toiminta saadaan näyttämään. (Mts. 113–114.)

Arvioinnin lähtökohtana on arviointiaineistojen valinta arviointitehtävän mukaan. Tehtävä pitää avata konkreettisiksi kysymyksiksi, joiden avulla tarvittava tieto voidaan konkretisoida. Lisäksi pitää määritellä se, keiden mielipiteillä on merkitystä arvioinnin kannalta. Arviointiaineistot voidaan määritellä esimerkiksi haastattelu-, kysely-, dokumentti- ja tilastollisiksi aineistoiksi. Jokaisessa arvioinnissa tulee käyttää juuri siihen arviointitehtävään sopivia aineistoja. (Mts. 156.)

Tapauskohtainen arviointi tarkoittaa käytännössä tilannetta, jossa sarja mittauksia suoritetaan ennen parannuksiin tähtäävää toimenpideohjelmaa ja toinen sarja ohjelman jälkeen. Vertailu tapahtuu tapauksen sisällä, eikä arvioinnin kohteen lisäksi ole muita kontrolliryhmiä. (Robson 2000, 95.) *Formatiivinen arviointi* perustuu ajatukseen toiminnan kehittämisestä. Sen motiivina on määrittää parannusta tarvitsevat toiminnan alueet ja esittää kehittämis ehdotuksia niihin liittyen. *Summatiivisen arvioinnin* kohteena taas on tuottaa arvio siitä, miten jokin toiminta on onnistunut. Silloin arvioija on ensisijaisesti kiinnostunut siitä, miten jokin toiminta on täyttänyt sille aikanaan asetetut vaatimukset. Summatiivinen arviointi voi kohdistua myös toiminnasta kummunneisiin tahattomiin vaikutuksiin. (Virtanen 2007, 93.)

Formatiivinen ja summatiivinen arviointi voidaan usein nähdä toistensa vastakohtina. Robson (2000) kuitenkin huomauttaa, että arviointi ei ole jakautunut tiukasti luokkiin, vaan tapoja voi käyttää ristiin. Arviointi on harvoin puhtaasti vain yhtä tyyppiä, vaikka pääpaino voi kohdistua vain yhteen. (Mts. 81–82.)

4.2 Arviointiprosessin vaiheet

Arvioinnin käynnistää sen tarpeen kartoittaminen, jossa arvioija määrittää arviointiin liittyvien intressiryhmien odotukset ja tarpeet arviointiin liittyen. Kun tarpeet on kar-

toitettu, arvioinnin tekijä muotoilee arviointitehtävän. Arvioija siis rakentaa metodologisen arviointimallin arvioinnin tekemistä varten ja muodostaa arviointiasetelman. Käsitteiden ja kriteerien valinta on se tekijä, joka ratkaisee näkökulman, jonka avulla arvioija tarkastelee kohdetta. Ne määräävät myös logiikan, jonka perusteella arvioija tekee päätelmiä kohteesta. (Virtanen 2007, 144.)

Arvioinnin suunnittelun ja käynnistämisen vaiheessa arvioija kytkee intressiryhmät arviointiprosessiin. Tämä on itsenäinen osaprosessi, ja arvioija ratkaisee myös arviointiaineistoa koskevat strategiset näkökulmat: millaisia dokumenttiaineistoja arviointi tarvitsee onnistuakseen ja keiden mielipiteillä on merkitystä arvioinnissa. Tässä vaiheessa arvioija laatii myös konkreettisen työsuunnitelman. (Mts. 144.) Arvioinnin osallisten, arvioinnin tekijän, tilaajan ja kohteen, roolit voivat vaihdella. Arvioinnin vuorovaikutteisuuden aste vaikuttaa merkittävästi roolien muovautumiseen. Arvioinnin tekijä voi siis toimia esimerkiksi tuomarina, oppimiskokemusten tuottajana tai muutoksen mahdollistavana henkilönä. (Mts. 140.)

Varsinainen arviointityö alkaa, kun arvioija alkaa kerätä ja analysoida arviointiaineistoja, joilla pitää olla merkitystä arviointitehtävässä. Arvioinnin tekijä joutuu ratkaisemaan, miten analysoi aineistoja. Tavallisimmat analyysimetodit voivat olla perinteisiä, empiirisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen määrällisiä ja laadullisia menetelmiä. (Mts. 144.) Joskus arviointikysymysten laatiminen ennen varsinaista arviointia voi johtaa siihen, että osa kysymyksistä joudutaan arvioinnin aikana hylkäämään, koska niihin ei saada vastauksia. Saattaa myös olla, että parhaat kysymykset syntyvät vasta arviointiprosessin aikana. (Robson 2000, 122.)

Mikäli arvioinnissa käytetään seurantatietoja, ongelmia saattaa ilmetä siinä, että tieto on alun perin kerätty jotain muuta tarkoitusta kuin arviointia varten. Seurantatietojen käyttäminen arvioinnissa kun saattaa johtaa eettisiin ongelmiin. Siksi seurantatiedon käyttöä arvioinneissa on harkittava tarkkaan ja arvioijan on pyrittävä ehdottamaan puolueettomuuteen. (Mts. 102–104.)

Arvioinnista saadun tiedon hyödyntäminen on prosessin päättävä vaihe. Arvioinnin tulosten raportointi on tärkeä osa arviointia, mikäli sen hyödynnettävyys jatkossa

halutaan maksimoida. Raportointiin kohdistuu erilaisia laatuvaatimuksia, jotka arvioijan tulee ottaa huomioon. Raportin tulee olla selkeä, ymmärrettävä ja lukijaa puhutteleva. Arvioinnin hyödynnettävyys on suoraan verrannollinen sen laatuun ja hyödyllisyyteen. Tässä vaiheessa arvioijan pitää arvioida myös oma suorituksensa, eli kohdata tilintekovastuu työstään. (Virtanen 2007, 144.)

Määritettäessä arvioinnista saatavaa hyötyä täytyy muistaa kaksi asiaa: ensinnäkin arviointitiedon tulee olla täsmällistä ja toisekseen arvioinnin hyödyntäjän pitää tietää mihin tietoa tarvitaan (mts. 204). Raportin hyödyntämistä edesauttavat esimerkiksi raportin looginen rakenne, kielenkäyttö ja terminologia, selkeät taulukot ja kuvat sekä erilaisten tutkimusaineistojen yhteensovittaminen. Arvioinnista saatava tieto muodostuu kolmesta osatekijästä: tutkimusaineistosta saaduista havainnoista, havaintojen perusteella tehdyistä johtopäätöksistä ja johtopäätösten perusteella tehdyistä kehittämissuosituksista. (Mts. 165.)

5 KYSELY TIEDON KARTOITTAMISEN APUVÄLINEENÄ

5.1 Kysely tutkimusmenetelmänä

Kuten johdannossa kerrottiin, työn tutkimusote on laadullinen. Laadulliseen tutkimukseen voi yhdistää määrällisen tutkimuksen piirteitä, esimerkiksi laatimalla kyselylomakkeen tutkittavasta asiasta. Tämä on erityisen hyödyllistä silloin jos on syytä olettaa, että on olemassa tietoa josta kirjallisuudella tai tutkijalla ei ole tarkkaa kuvaa. Yksinkertaisimmillaan yhdistäminen voi tapahtua muuttamalla avointen kysymysten vastaukset määrällisiksi ja luokittelemalla ne. Tämä voi tapahtua esimerkiksi teemoittelemalla. (Kananen 2010, 133.)

Vaikka kyselytutkimukset pitävätkin yleensä sisällään määrällisen tutkimusotteen, on myös mahdollista tehdä lähtökohtaisesti laadullisia kyselyitä. Silloin vastauksia varten jätetään tyhjä tila, johon vastaaja saa vastata miten haluaa. Kyseessä on siis vain avointen kysymysten käyttäminen, eli vastaajalta halutaan mahdollisimman kuvaile-

via vastauksia. Tällä tavalla pyritään saamaan vastaajalta näkökulmia, joita tutkija ei etukäteen ehkä ole ottanut huomioon (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 185).

Kyselytutkimuksen etuina pidetään tehokkuutta. Kyselyillä voidaan tavoittaa kerralla suuri määrä ihmisiä, minkä lisäksi kyselyn kustannukset ja aikataulu on mahdollista arvioida melko tarkkaan etukäteen. Lisäksi se mahdollistaa tarvittaessa laajan tutkimusaineiston keräämisen. Toisaalta siinä on myös heikkouksia: tutkija ei voi varmistua vastaajien huolellisuudesta ja rehellisyydestä vastausten suhteen, minkä lisäksi väärinymmärrykset ovat mahdollisia. Tutkija ei myöskään välttämättä tiedä, kuinka hyvin vastaajilla on tietoa kysyttävästä asiasta. (Mts. 182.)

Kyselyitä tehdään yleensä face-to-face -haastatteluina sekä posti- ja nettikyselyinä. Paras vastausprosentti on yleensä kasvokkain tapahtuvilla haastatteluilla ja huonoin nettikyselyllä. Informoimalla vastaajiksi kaavailtuja henkilöitä etukäteen kyselystä on mahdollista nostaa nettikyselyn vastausprosenttia hiukan, minkä lisäksi voi lähettää muistutuksen kyselyyn vastaamisesta. Nettikysely edellyttävät sähköpostiosoitteiden tietämistä. Henkilökohtaisesti tehdyssä haastattelussa kulut nousevat yleensä korkeiksi, koska siinä täytyy ottaa huomioon tiedonkeruumatkojen kustannukset. Postikyselyn tekemisessä lomakkeen ulkonäköön pitää kiinnittää erityistä huomiota, minkä lisäksi se edellyttää osoitetietojen hallintaa. Kustannuksia syntyy edestakaisesta postittamisesta sekä kirjemateriaaleista. Postikyselyn vastausprosentti on yleensä kohde- ja aihealueesta riippuen noin 30. (Kananen 2010, 95.)

Yleensä kyselyn toteuttamisen lähtökohtana on, että kaikki kyselyn puitteissa kontaktoidut tahot vastaisivat siihen. Kananen (2010) mukaan tämä ei kuitenkaan koskaan onnistu. Riittävä vastausmäärä riippuu monesti tilanteesta. Alhainen vastausmäärä korreloi tutkimuksen reabiliteetin kanssa, eli luotettavuus kärsii vastausten vähyydestä. Luotettavuuden lisäksi pienet vastausmäärät vaikuttavat tulosten analysointiin. (Mts. 95.)

Tulosten analysoinnissa on pyrittävä objektiivisuuteen. Periaatteessa laadullisessa tutkimuksessa tutkija kuitenkin vaikuttaa tuloksiin koska tutkija on myös tutkimusasetelman tekijä ja tulkitsija. Vastaukset suodattuvat tutkijan oman kehityksen läpi

väistämättä. Puolueettomuus on kuitenkin yksi luotettavan tutkimuksen kriteereistä. Muita luotettavuuteen mittareita ovat aineiston keruu, tiedonantajat, aineiston analyysi ja raportointi. Tuomi ja Sarajärvi (2009) laskevat luotettavuuteen tutkimuksen tiedonantajien osalta myös sen, ettei heidän henkilöllisyytensä paljastu. (Mts. 136.)

5.2 Kyselyn laatiminen

Tutkimuksen perusjoukkoa eli niitä joista tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita, saattaa olla hankala tai mahdoton määritellä. Tällöin ei myöskään voi puhua otoksesta eli tutkimukseen valituista vastaajista. Tällaisia aineistoja, jotka eivät täytä otoksen kriteerejä, sanotaan näytteiksi. Mikäli tutkija päättää etukäteen kenelle kysely lähetetään, on kyse harkinnanvaraisesta näytteestä. Päätöksenteossa tulee tällöin ottaa huomioon se, ketkä ovat tutkimuksen tarpeisiin soveltuvia vastaajia. Myös sattumanvaraisen näytteen käyttäminen on mahdollista esimerkiksi laatimalla jollekin verkkosivulle kysely, johon sattumanvaraiset vierailijat vastaavat. Ilman aitoa otantaasetelmaa ei näyteaineistoista voi yleensä tehdä laajoja johtopäätöksiä, vaikkakin se voi olla mahdollista tutkijan oman asiantuntemuksen varassa. (Vehkalahti 2008, 43, 46–47.)

Monesti kyselyiden alussa käytetään jonkinlaista saatekirjettä. Sen tehtävä on kertoa vastaajalle kyselyn idea, tekijä ja se, mihin kyselyä tullaan käyttämään. Sen tulisi olla mahdollisimman selkeä ja johdonmukainen. Saatekirjeen merkitystä ei voi liiaksi korostaa, sillä sen avulla voidaan saada vastaaja motivoitumaan vastaamisesta. Hyvin laaditulla saatekirjeellä voidaan Vehkalahtien (2008) mukaan myös vaikuttaa vastaus-ten luotettavuuteen herättämällä vastaajan kiinnostus. (Mts. 47–48.)

Kysymysten järjestys etenee yleensä niin, että alussa vastaajalta kysytään aiheeseen liittyvät yleisluontoiset kysymykset, minkä jälkeen voidaan siirtyä yksityiskohtaisempiin ja kenties vaikeampiin kysymyksiin. Kanasen (2010) mukaan tässä on kyseessä niin sanottu suppiloteknikka, jota käytetään myös kvalitatiivisissa teemahaastatteluisissa. Mikäli kyselyssä on arkaluonteisia kysymyksiä, ne on hyvä yleensä sijoittaa kyselyn loppuun. Olisi nimittäin toivottavaa, että kyselyn loppuun mennessä vastaa-

jan ja kyselijän, eli lomakkeen, välillä olisi syntynyt luottamus ja vuorovaikutus, joka mahdollistaisi vaikeampienkin kysymysten esittämisen. (Mts. 92–93.)

Kyselyn olisi hyvä olla ulkonäöltään selkä ja helppolukuinen. Huomiota tulisi kiinnittää myös siihen, että se on helposti vastattava. Kysymykset kannattaa ryhmitellä kokonaisuuksittain ja mikäli käyttää monivalintakysymyksiä, vastausvaihtoehdot on hyvä numeroida. Numerointi helpottaa vastausten myöhempää ryhmittelyä niiden analyysivaiheessa. (Mts. 93.)

Myös kielen kyselylomakkeessa tulisi olla mahdollisimman yksinkertaista ja helposti ymmärrettävää. Mikäli lauserakenteet ovat kovin monimutkaisia, saattaa vastaajan keskittyminen herpaantua, koska energia menee kysymysten ymmärtämiseen. Lisäksi monimutkaiset lauserakenteet kasvattavat virhemarginaalia. Kananen (2010) antaa muutamia yleisiä neuvoja kysymysten rakenteeseen: lauseissa tulisi välttää kielteisiä muotoja; tuotemerkkejä ei saa mainita ennakoon; kysyjän tulee varmistaa, että vastaaja tietää kysyttävästä asiasta, eikä vastaamista saa pakottaa; kysymykset on esitettävä loogisessa järjestyksessä. (Mts. 93.)

On myös hyvä muistaa, että yksityiskohtaiset ja rajatut kysymykset ovat parempia kuin yleiset, joissa on enemmän tulkinnanvaraisuuksia. Tämän lisäksi lyhyet kysymykset ovat pitkiä parempia koska lyhyet on helpompi ymmärtää. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 189.) Kananen (2010, 94) mukaan kysymysten toimivuus on riippuvainen kolmesta asiasta, joiden kaikkien tulee täytyä, jotta kyselytutkimus olisi onnistunut:

1. Vastaaja ymmärtää kysymykset oikein.
2. Vastaajalla on se tieto, mikä kysymykset edellyttävät.
3. Vastaaja haluaa antaa kysymyksiin liittyvän tiedon.

Ennen kyselyn lähettämistä lomaketta olisi hyvä testata. Tutkimuksen kohderyhmään kuuluvat henkilöt ovat usein parhaita testaaajia, sillä heillä on asiasta tietoa jo valmiiksi. Näin on mahdollista saada palautetta siitä, ovatko kysymykset ja ohjeet helposti ja

oikein ymmärrettäviä, onko lomakkeessa ehkä turhia kysymyksiä tai onko jotain tärkeää jäänyt kysymättä. Muutamakin testaaja riittää. (Vehkalahti 2008, 48.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksen lähestymistavaksi valittiin kvalitatiivinen tutkimusote, koska tavoite oli kuvata todellista elämää. Laadullisessa tutkimuksessa tietoa kerätään ihmisiltä, mikä myös sopi tutkimuksen toteuttamiseen. Myös tutkimuskysymyksen asettelu puolsi laadullisen menetelmän käyttämistä. Tämän menetelmän ollessa kyseessä ei tutkimuskysymykseen etukäteen määritelty vastausta, vaan vastaus muotoutui työn edetessä.

Sen lisäksi, että teoriaosuudessa haettiin yleistä tietoa sosiaalisesta vastuusta ja erityisesti sen ongelmista, pääpainona oli jo olemassa olevien ohjeistusten ja menetelmien vertailu keskenään. Vertailukohteiksi valittiin yleisimmät yhteiskuntavastuuseen keskittyvät menetelmät. Tavoite oli osoittaa toteen ennakkokäsitys, jonka mukaan vaatetusalan pk-yrittäjille ei ollut olemassa helposti sovellettavaa ja ilmaista arviointityökalua.

Empiriaosuuden tavoitteena oli saada tietoa suomalaisten pk-yrittäjien omista kokemuksista ja yhdistää niitä teoriatietoon, jotta aiheesta saisi mahdollisimman kattavaa tietoa. Kyselyn tarkoitus oli siis kerätä nimenomaan käytännön kokemuksia aiheesta ja laatia näin arviointityökalu. Harkinnan varaiseksi näytteeksi valikoitui valideiksi katsotut suomalaiset vaatetusalan ammattilaiset. Tällaisia ammattilaisia olivat esimerkiksi itse tuotteensa teettävät suunnittelijat. Lisäksi kysely lähetettiin vaatetusalan vastuullisuuden asiantuntijoille ja tutkijoille, jotta aiheeseen saisi laajemman näkökulman. Opinnäytetyön laadullisen osan vuoksi kyselylomakkeen (liite 2) kysymykset sisälsivät vain avoimia kysymyksiä. Kysymykset pohjautuivat työssä aikaisemmin käsiteltyyn sosiaalisen vastuun teoriaosuuteen.

Kysely laadittiin viikoilla 7 ja 8. Tämän jälkeen kysely lähetettiin kahdelletoista henkilölle. Se lähetettiin viikon 9 alussa, ja vastausaikaa oli 11 päivää, eli viikon 10 lop-

puun. Koska kyseessä oli harkinnan varainen näyte, ei erityiselle taustatietojen keräilylle ollut tarvetta. Kyselyssä päädyttiin kuitenkin kysymään vastaajien nykyistä työnkuvaa, koulutusta ja tuotteiden hankintamaita. Näin sai kuvan siitä, millaisen koulutuksen saaneet henkilöt ovat päätyneet aihealueen pariin ja mistä tuotteita hankitaan.

Kyselyn toteutusmuodoksi valittiin kysely sähköpostitse, koska mahdollisuutta matkustaa jokaista haastattelua varten paikan päälle eri kaupunkiin ei ollut. Sähköiset kyselyt ovat lisäksi halpoja toteuttaa. Vastaukset luvattiin käsitellä anonyymisti paremman vastausprosentin ja avoimempien vastausten saamiseksi. Kyselyn alkuun laadittiin lyhyt saatekirje, jossa kerrottiin kyselyn tekijästä, tarkoituksesta ja tavoitteesta. Lisäksi koettiin parhaaksi lisätä lyhyt määritelmä sosiaalisesta vastuusta, jotta termi olisi selkeä kaikille osapuolille.

Koska kysymykset olivat avoimia, kysymysten määrää rajoitettiin kuuteen jotta kysely ei olisi vastaajalle liian raskas. Kysymykset järjestettiin mahdollisuuksien mukaan niin, että ne etenivät helpoimmasta eniten miettimistä vaativiin. Aluksi esitettyjen taustakysymysten tarkoituksena oli tiedon keräämisen lisäksi johdattaa vastaaja kyselyyn. Kaikki kysymykset olivat aiheesta johtuen melko vapaita.

7 TULOKSET JA TUOTOS

7.1 Kyselyn tulokset

Kyselyn tulosten analysointi tehtiin teemoittelemalla. Kyselyyn vastasi viisi henkilöä, jolloin vastausprosentti oli noin 41 %. Kyselylomakkeen vastaukset analysoitiin määrittelemällä usein toistuvat teemat vastauksista, minkä lisäksi huomiota kiinnitettiin usein toistuviin sanoihin. Teemoittelu tehtiin laatimalla vastauksista Excel-taulukko, johon koottiin kysymyksittäin vastausten pääkohdat kirjaten samalla niiden yleisyyden vastauksissa.

Vastaajien taustatiedot

Taustakysymykset määrittivät vastaajan *nykyisen työnkuvan, koulutuksen ja maat, joista vastaaja ostaa tai teettää tuotteita*. Viidestä vastaajasta kaksi, vastaajat 1 ja 3, olivat yrittäjiä, joiden työnkuvaan kuului käytännössä kaikki vaateen suunnitteluun, valmistukseen, logistiikkaan, markkinointiin ja myyntiin liittyvä. Vastaaja 2 oli sosiaalisesti vastuuseen vaatetusalan erikoistunut tutkija. Vastaaja 4 oli vaatetusalan eettisyyteen ja ekologisuuteen erikoistunut toimittaja. Vastaajan 5 nykyinen työnkuva oli viestintäpäällikkö kotimaisessa vaatetusalan yrityksessä, minkä lisäksi hän työskenteli toimittajana. Tämä vastaaja oli aikaisemmin toiminut pienyrittäjänä.

Kysyttäessä nykyisistä osto- ja teettämismaista yksi vastaajista ilmoitti teettävänsä tuotteensa Virossa. Hänellä oli kokemusta vaatteiden teettämisestä myös Etelä-Aasiassa. Toinen vastaajista teetti vaatteensa ja osti materiaalinsa Suomesta, mutta oli etsinyt tavarantoimittajia myös ulkomailta. Entinen vaatetusalan yrittäjä kertoi teettäneensä yrityksensä tuotteet Suomessa. Hän kuitenkin huomautti erikseen, että materiaalit ostettiin suomalaisilta agenteilta, mikä käytännössä tarkoitti sitä, että niiden alkuperää saattoi olla mikä tahansa. Yksi vastaajista ilmoitti, että voisi ostaa tai teettää tuotteita missä tahansa maassa, mikäli vastuullisuus olisi kunnossa.

Varsinaiset kysymykset

Kysyttäessä *tavarantoimittajien valinnassa käytetyistä kriteereistä*, vastauksissa erottui selkeästi kolme tekijää: laatu, eettisyys ja hinta. Laadun ja eettisyyden mainitsi viidestä vastaajasta kolme ja hinnan kaksi. Muita mainittuja tekijöitä olivat toimitusvarmuus, ekologisuus ja erilaiset vastuullisuuden sertifikaatit. Vastaaja 5 huomautti osuvasti, että hinnan ollessa tärkeintä rikkeiden todennäköisyys kasvaa selvästi. Hän myös korosti, että sertifikaattien kanssa tulisi olla todella tarkkana, koska niiden kriteerit vaihtelevat huomattavasti. Vastaaja 5 lisäksi toivoi isoihin yrityksiin erillistä yhteiskuntavastaavaa ja piti epäinhimillisenä sitä, että ostajien odotetaan hallitsevan koko vastuullisuuden kenttä ulkomaisine lainsäädäntöineen ja tehtaiden valvomisineen.

Kaksi vastaajista ei ollut lainkaan *kohdannut omassa työssään haasteita vastuullisuudessa* vaatteita teettäessään. Syiksi toinen heistä mainitsi, että oli Aasiassa teettäes-

sään käyttänyt korkealaatuista yritystä ja ollut itse paljon siellä paikalla. Kaksi vastaajista mainitsi haasteeksi sen, että tuotteiden alkuperää on usein vaikeaa selvittää. Vastaja 5 nostaa erikseen esiin, että alkuperämerkintöjen kiertäminen on vaate-tusalalla yleistä: Aasian maissa kootut tuotteet saatetaan tuoda Eurooppaan yhden työvaiheen vuoksi, jolloin alkuperämerkinnäksi saadaan jokin eurooppalainen maa. Toinen kiertotapa oli hänen mukaansa se, että esimerkiksi Italiassa fyysisesti sijaitseva tehdas saattaa olla työntekijöiden, esimiesten, työehtojen ja työolojen suhteen täysin esimerkiksi kiinalainen. Lopuksi hän kuitenkin toteaa, etteivät paikkaansa pitävät alkuperämerkinnät kuitenkaan auta mitään, koska tuotantoketjujen rakenne on niin pitkä ja monimutkainen.

En (ole törmännyt) mihinkään konkreettiseen, ainoastaan kauheaan tunteeseen, kun tajuaa, että minkään tuotteen koko valmistusprosessin eettisyydestä ei voi koskaan täysin mennä takuuseen, kun otetaan huomioon kaikki tuotannon vaiheet. (Vastaja 5.)

Vastaja 3 puolestaan määritteli työssään kohtaamiksi haasteiksi työoikeuksien loukkaukset kehitysmaiden tehtailla: lapsityö, elämiseen riittämättömät palkat ja niiden seurauksena liian pitkät ja usein pakolliset ylityöt, työterveyden ja -turvallisuuden laiminlyönti sekä ammatillisen järjestäytymisen ja kollektiivisen neuvotteluoikeuden loukkaukset. Epätasa-arvoinen kohtelu mainittiin erikseen. Ongelmaksi nostettiin myös se, miten tuotanto siirtyy aina työntekijöille yhä huonompien olosuhteiden maihin, mikäli elintaso nousee joissain maassa. Tällaista kehitystä onkin yhden vastaajan mukaan havaittavissa esimerkiksi Kiinassa, jonne on pitkään jatkuneen painostusten jälkeen saatu parempi palkkataso ja lainsäädäntö, jolloin yritykset ovat alkaneet siirtää tuotantoaan halvempiin maihin. Haasteiksi mainittiin myös tiedon saamisen vaikeudet, esimerkiksi sertifikaatteihin ei luotettu varauksetta:

Kun olen ajatellut ulkomailta tilata kankaita, on tietysti mietittävä mihin sertifikaatteihin voi luottaa ja mistä maista on ylipäättään hyvä tilata tavaraa. Pieni, taipaleensa alussa oleva yrittäjä ei pysty lähtemään paikan päälle katsomaan jokaisen tavaratoimittajan työoloja, joten on vaan luotettava joihinkin sertifikaatteihin. (Vastaja 3)

Kysyttäessä *suurimmista esteistä vastuullisuuden toteutuksessa* hinta nousi ehdottomasti tärkeimmäksi tekijäksi: viidestä vastaajasta kolme mainitsi sen. Yksi vastaajis-

ta perusteli vastaustaan sillä, etteivät riittävän monet ole halukkaita maksamaan siitä, että vaatteet olisivat eettisiä: alihinnoiteltuja vaatteita kun on kuitenkin tarjolla kuluttajille. Tämä luo hänen mukaansa rankkaa hintakilpailua, jolloin eettisyyden valvonnasta tingitään tai ongelmilta suljetaan silmät.

Muita vastauksia vastuullisuuden esteitä kartoittavaan kysymykseen oli tavarantoimittajien kova kilpailuttaminen. Eräs vastaaja liitti kovan kilpailuttamisen tehtaiden jatkuvaan vaihtamiseen mahdollisimman halvan hinnan vuoksi, jolloin pitkäjänteinen kehitystyö ei ole mahdollista. Hän toivoi yritysten sitoutuvan tavarantoimittajiinsa, eikä tilausten lopettaminen epäkohtien ilmetessä ole hänen mukaansa lainkaan suositeltavaa. Myös se, että yritykset käyttävät tavarantoimittajia, jotka siirtävät tilauksia eteenpäin alihankkijoille, joiden vastuullisuudesta ei ole mahdollista saada tietoa, mainittiin vastuullisuuden esteeksi.

Kova kilpailuttaminen vetää mattoa vastuullisuuden jalkojen alta. Jos tehtaita vaihdetaan usein, pitkäjänteinen kehitystyö ei ole mahdollista. Tilaajien olisikin sitouduttava parantamaan työoloja yhdessä tavarantoimittajien/tehtaiden kanssa ja jos ongelmia (esim lapsityövoimaa) ilmenee, tilausten lopettaminen eli ns. cut and run ei ole suositeltavaa. (Vastaaja 2.)

Vastaaja 5 nosti yhdeksi esteeksi vastuullisuuden toteutuksessa eräänlaisen ksenofobian. Hänen mukaansa länsimaissa tunnutaan ajattelevan, että toisella puolella maapalloa olevalle tehdastyöntekijälle riittää sellainen elintaso ja ihmisarvo, jollaista ei omalle läheiselleen sallisi. Hän myös tiivistä ongelman laajuuden yhteen virkkeeseen ja korosti, että kyse ei ole yksittäisistä ongelmista:

Kyse on laajemmasta asiasta, joka liittyy varsin suuriin kokonaisuuksiin ja joihin vaateteollisuudella yksin ei ole mitään vaikutusvaltaa: maailmanlaajuisesta talouspolitiikasta ja sen piirteistä sekä maailman nykyisestä arvo- ja moraali-ilmapiiiristä. (Vastaaja 5.)

Kysymykseen *miten vastaaja vaikuttaa tavarantoimittajien vastuullisuuteen*, välillisesti neljä vastaajista mainitsi tekevänsä yhteistyötä vain vastuullisten toimittajien kanssa. Tämä vaati yhden vastaajan mukaan käytännössä materiaalien alkuperän, sertifikaattien merkityksen ja toimeenpanon ja tuotantoasioiden selvittämistä.

Muutkin vastaajat sanoivat välttävänsä toimittajia, jotka eivät osaa vastata vastuullisuuden liittyviin kysymyksiin, tai joiden tuotantoasiat eivät ole kunnossa.

Yksi vastaajista nosti suomalaisten yritysten ostokäytännöt yhdeksi tärkeimmistä tavoista vaikuttaa. Toinen taas vastasi, että jos hän toimisi suuren yrityksen sisäänostajana, hän kävisi ehdottomasti paikan päällä tehtailla tarkastamassa olot. Sama vastaaja kuitenkin totesi, että ainoa toimiva vaikutuskeino on painostus erien siirtämisestä vastuullisemmalle tavarantoimittajalle, mikäli toimittaja ei toimi vastuullisesti. Tämä oli hänen mukaansa mahdollista vain, jos yrityksellä on tarpeeksi suuret erät.

Se, millaista tukea tai apua vastaaja toivoisi saavansa sosiaalisen vastuun toteutuksessa, aiheutti vastauksissa hajontaa. Yksi sanoi, ettei koe tarvitsevänsä apua lainkaan. Toinen taas toivoi, että olisi olemassa taho, joka voisi tehdä selvitystyön tavarantoimittajien vastuullisuudesta, sillä se on hänen mukaansa todella työlästä ja aikaavievää työtä. Muita toiveita olivat etiikan ja moraalien opetuksen sisällyttäminen länsimaisille yrityksille, sekä usein päivittyvä sähköinen käsikirja asiasta. Eräs vastaajista kuitenkin korosti, että ilman yrityksen johdon tukea ei vastuullisuutta pysty toteuttamaan. Esimerkiksi budjetin pienuus johtaa suurella todennäköisyydellä siihen, että tavarantoimittajat valitaan hinnan perusteella, jolloin eivät vastuullisuuden käsikirjat auta.

Kun vastaajilta kysyttiin, että *mitä he olisivat valmiita tekemään tavarantoimittajiensa työntekijöiden olojen parantamiseksi*, olivat kaikki vastaukset erilaisia. Kaksi vastaajista tosin mainitsi, ettei ole havainnut tarvetta parantaa työoloja. Eräs vastaajista kertoi vaativansa tavarantoimittajia noudattamaan vaatimuksia ja toinen ilmaisi halunsa käydä paikan päällä tarkistuksilla, kunhan siihen olisi varaa. Myös toimiminen suurten, tavarantoimittajien kanssa samassa maassa toimivien järjestöjen kautta koettiin keinona vaikuttaa. Vastaaja 3 koki, että asioista tiedustelu ja eettisimmän toimittajan valinta eivät tunnu riittävältä toiminnalle ja mielenilmaukselle. Tämän kysymyksen kohdalla Vastaaja 5 totesi, ettei yksittäisellä työntekijällä ole mahdollisuuksia tehdä päätöksiä ilman yrityksen johdon tukea asialle:

Yksittäinen työntekijä ei voi tehdä päätöstä mistään tällaisesta ilman johdon selvää kannustusta parantaa aktiivisesti tuotantomaa oloja, ja valitettavasti tämä taitaa olla aika harvinaista. (Vastaja 5.)

7.2 Arviointityökalu

Tässä työssä arviointiin prosessina kuuluivat arvioinnin tarpeen kartoittaminen, arviointitehtävän muotoilu, käsitteiden ja kriteerien valinta, sekä arvionnin suunnittelu. Normaalisti arviointi jatkuu vielä kappaleessa 4.2 Arviointiprosessin vaiheet esitetyn järjestyksen mukaisesti, vaatien vierailun tavarantoimittajan tehtaalte. Opinnäyte-työn tapauksessa tehtävänä oli laatia työkalu, jolla arvioija pääsee arvioinnissaan alkuun. Työssä toteutettiin siis kohdat ennen varsinaista arviointityötä ja loput arvionnin vaiheista tulee tulevaisuudessa suorittamaan arviointimenetelmän käyttäjä.

Kappaleessa 4 esitettyjen määrittelyjen perusteella pk-yritykselle laadittu arviointityökalu perustui seuraavaan arviointiasetelmaan: arvioinnin *tarkoitus* on kehittää toimintaa arvioinnin kautta. Pääfokus on välillisessä vastuussa. Asetelma on formatiivinen ja käytännössä tarkoitus on määrittää tavarantoimittajan sosiaalisen vastuun taso sen kehittämisen mahdollistamiseksi. Arvioinnin *kohde* vaikuttaa olennaisesti asetelmaan: käytännössä kohde on tavarantoimittajan tehdas sekä sen työolot ja viihtyvyys, joten arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota työolojen parantamiseen.

Arviointikysymysten tavoitteena tässä tapauksessa on kohdentaa ne tavarantoimittajan sosiaalisen vastuun alueet, jotka tarvitsevat parannuksia. Intressiryhminä arvioinnissa ovat tavarantoimittaja ja arvioija, joka on myös yrityksen edustaja. Arviointiaineistoja ovat havainnoimalla saatu tieto, haastattelut ja tavarantoimittajasta mahdollisesti saatavilla olevat dokumentit. Kyseessä on tapauskohtainen arviointi, koska tavarantoimittajaa arvioitaessa ei voi järjestää laboratoriomaisia koeolosuhteita. Tämän lisäksi ei vertailuryhmiä ole saatavilla tulosten vertailemiseksi, eikä tuloksia voi yleistää.

Arviointityökalu tuotoksena

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä oli, ”millainen on vaatetusalan pk-yrityksen käyttöön soveltuva sosiaalisen vastuun arviointimenetelmä”. Tämän tutkimuksen mukaan hyvä sosiaalista vastuullisuutta mittaava arviointi ottaa huomioon pk-yrityksen ajalliset ja rahalliset resurssit sekä huomioi tavarantoimittajan työntekijöiden työolot ja – turvallisuuden tehtaalla. Lisäksi se huomioi työntekijöiden oikeudet ja antaa heille mahdollisuuden kertoa itse oloistaan. Menetelmäksi muodostui näiden kohtien mukaan lomake, joka jakaantuu kahteen osaan, joista toinen jakaantuu vielä kahteen osaan:

1. Alustavasti kartoittava kyselylomake tavarantoimittajille
2. Paikan päällä suoritettava arviointi, joka jakaantuu kahteen osaan:
 - Työolosuhteiden ja -turvallisuuden havainnointi
 - Työntekijän tai ammattijärjestön edustajan haastattelu.

Arviointityökalu löytyy liitteestä 3. Vastuullisuutta alustavasti kartoittava kyselylomake on tarkoitus lähettää sellaisille tavarantoimittajille, joissa yritys näkee potentiaalia yhteistyöhön. Kyselyn avulla yritys voi kartoittaa, onko kannattavaa lähteä vierailulle tavarantoimittajan tehtaalle. Tällä tavoin turhia vierailuja on toivottavasti vähemmän, koska epäsojivat vaihtoehdot voi karsia jo kyselyn perusteella. Tällainen karsiminen on pk-yrittäjälle tärkeää koska, kuten empiriaosuudessa toteutetun kyselyn vastauksissakin tuli ilmi, kaikilla eettisyydestä kiinnostuneilla yrittäjillä ei ole varaa vierailla jokaisen potentiaalisen tavarantoimittajan luona.

Ennen kuin lähettää kyselyn potentiaalisille tavarantoimittajille, yrittäjän pitää myös rajata toimittajat niiden tuoteportfolion ja konekannan osalta. Tämä on yleinen toimintakäytäntö alihankkijoita arvioitaessa, eikä sen tekemistä pidä ohittaa tässäkin tapauksessa. Näin toimittaessa estetään turhaa työtä, sillä toimittajan vastuullisuudella ei ole väliä, jos se ei teknisesti pysty toteuttamaan haluttuja tuotteita.

Kysely on englanniksi ja sisältää kysymyksiä tavarantoimittajan työntekijöiden järjestäytymisestä ja tehtaan yleisestä suhtautumisesta vastuullisuuteen. Lisäksi siinä kysytään, ulkoistaako tehdas tilauksiaan esimerkiksi ruuhkahuippuina muille alihankkijoil-

le ja käyttääkö se hiekkapuhallusta. Tavoite on myös saada kirjallista ja jäljitettävää aineistoa esimerkiksi tavarantoimittajalle tehdyistä auditoinneista ja sen omistamista sertifikaateista. Näiden tietojen perusteella eettisyydestä kiinnostuneen yrittäjän pitäisi pystyä arvioimaan tavarantoimittajan alustava sopivuus yhteistyökumppaniksi.

Mikäli yrittäjä päätyy siihen, että kyselyn seulalla löytyy vierailun arvoisia tehtaita, hän voi valita lupaavimmat ja matkustaa paikan päälle. Työolosuhteiden ja -turvallisuuden arviointi perustuu havainnointiin. Havainnointi on arviointikeinona yksinkertainen: tavoitteena on havainnoida erilaisia työviihtyvyyteen ja -turvallisuuteen liittyviä asioita tehtaalla, esimerkiksi ilmastointia, melutasoa ja käytettäviä suojavälineitä, sekä arvioida niiden toteutuminen. Tämän lisäksi lomakkeessa on oma kohtansa asuntoloiden olojen arvioimiseksi, jonne pääsyä yrittäjän olisi hyvä pyytää. Tällä tavalla arviointi on kokonaisvaltaisempaa.

Arviointiasteikkona havainnointilomakkeessa on kuuteen osaan jakautuva asteikko, johon arvioija voi merkitä kohdan toteutuvuuden tehtaalla. Tämän avulla toimintaa tehtaalla voi pyrkiä kehittämään tarvittaessa, sillä portaikko osoittaa ne kohdat, jotka tarvitsevat kehittämistä. Lisäksi havainnointiosuuden lopussa on tilaa muistiinpanoille.

Pelkkä havainnointi ei kuitenkaan missään nimessä riitä sosiaalisen vastuun arvioimiseksi. Tarkoitus on välttää Moilalan (2010) ja Pruettin (2005) kuvailemaa rasti ruutuun -tyyppistä arviointia. Onkin siis ehdottoman tärkeää, että tehtaan työntekijöillä on mahdollisuus kertoa kokemuksistaan ja käytännössä tämä tarkoittaa heidän haastatteluaan. Haastatteluosio arviointilomakkeessa on tarkoitettu tehtaan työntekijän tai ammattijärjestön edustajan kanssa keskusteluun ja pääpaino on työntekijöiden oikeuksissa ja viihtyvyydessä. Haastattelukohdassa on pääosin suljettuja kysymyksiä. Tämä osio lomakkeesta on kommunikaation helpottamiseksi englanniksi. Siinä on yritetty ottaa huomioon se, että haastateltavan englanninkieli ei välttämättä ole kovin hyvä, joten sanat ja lauserakenteet ovat mahdollisimman yksinkertaisia.

Haastattelun vastausten analysointi kuuluu arvioijan oman harkintakyvyn varaan. Kun vastuullisuudesta kiinnostunut pk-yrittäjä arvioi tavarantoimittajaa itselleen,

pitää hänen pystyä myös määrittelemään omiin standardeihinsa sopiva tavarantoimittaja. Suljettujen kysymysten vastausten arviointi on yksinkertaista, sillä niihin on olemassa oikeat vastaukset esimerkiksi kun on kyse järjestäytymisoikeudesta tai viikkotyötuntikatosta. Suljetuilla kysymyksillä on pyritty alentamaan vastaajan kynnystä puhua englantia. Arvioija voi halutessaan tarkentaa vastauksia lisäkysymyksillä ”miksi” tai ”miksi ei”, mikäli kokee sen tarpeellisenä. Arviointilomake sisältää myös ohjeita ja suosituksia tarkastuksen teosta.

Vaatetuslalla uuden alihankintasuhteen aloittaminen vaatii yleensä mallisarjan valmistuttamisen, jotta tavarantoimittajan tuotteiden laatu, toimitusajat ja kuljetus saadaan varmennettua. Mallisarjan teettämisen ajankohdan yrittäjä voi määrittää itse. Tässä työssä laadittua arviointityökalua käyttäen yrittäjä voi teettää sarjan kyselyn jälkeen, mikäli kokee tavarantoimittajan tarpeeksi lupaavaksi ja luottaa sen vastauksiin vastuullisuudesta. Toinen vaihtoehto on teettää sarja vierailun jälkeen, kun tehtaasta on kattavampi kuva. Lähtökohtaisesti ei myöskään olisi hyvä tehdä yhteistyötä hiekkapuhallusta tekevien tehtaiden kanssa, sillä puhallus aiheuttaa hengen vaaran sitä tekeville henkilöille. Hiekkapuhallus murentaa kiistämättömän haitallisuutensa vuoksi vastuullisuuden jo alkuunsa.

8 POHDINTA

8.1 Yhteenveto

Opinnäytetyö pyrki edistämään vastuullisuutta vaatetuslalla ja tekemään eettisesti toimimisen helpommin toteutettavaksi. Työn ideana oli pk-yrittäjien näkökulma huomioon ottaen koota jo olemassa olevien arviointimenetelmien pääkohdat ja koostaa niistä arviointityökalu. Tämä näkökulma oli tärkeää tuoda esiin, koska vaatetusalan pk-yrittäjiä on Suomessa paljon, eikä heillä ei välttämättä ole resursseja tehdä aiheeseen liittyviä selvityksiä tai käyttää hyödyksi jo olemassa olevia arviointipalveluja. Jo olemassa olevien vastuullisuusmenetelmien vertailu lisäksi osoitti, ettei erityisesti pienille yrityksille suunnattua ilmaista arviointityökalua ollut aikaisemmin olemassa. Tutkimuksen lähestymistavaksi käytettiin kvalitatiivista tapaa ja tutkimus-

kysymyksenä oli, ”millainen on vaatetusalan pk-yrityksen käyttöön soveltuva sosiaalisen vastuun arviointimenetelmä?”.

Vastuullisuuden pääkohtia olivat teorian (Jussila 2010, Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, Niskala, Pajunen & Tarni-Mani 2009) ja ohjeistusten (YK:n ihmisoikeusjulistukset, ILO, ISO 26000, GRI, SA8000) mukaan työntekijöiden oikeuksien, erityisesti järjestäytymisoikeuden kunnioitus, ja inhimilliset työolot. Erityinen painoarvo oli työntekijöiden liittämällä osaksi arviointia. Kyselyn vastauksista taas tuli ilmi pk-yrityksien haasteet: tietoa on monesti vaikea saada, mihinkään ylimääräiseen ei ole käytettävissä rahaa ja vaikutusmahdollisuudet ovat pienet.

Vastaus tutkimusongelmaan muodostui yhdistämällä teoriasta nousseisiin pääkohtiin kyselyn kautta tulleet käytännön näkökulmat. Arviointityökaluksi muodostui näin ollen kaksiosainen menetelmä. Ensimmäinen osa keskittyy tavarantoimittajan kar-toittamiseen ja tiedonkeräämiseen sekä vierailun kannattavuuden arviointiin. Toinen osa keskittyy tehtaan arviointiin, antaen yhtäläiset painoarvot työolojen arvioimiseen ja työntekijöiden haastatteluun heidän oikeuksistaan. Pk-yrityksyyden näkökulma tuli yleisesti esiin pyrkimyksenä tehdä työkalusta mahdollisimman helposti sovellettava ja saatava.

Välillisen vastuullisuuden toteuttaminen vaatetusalan kansainvälisessä osto- ja alihankintatoiminnassa muuttui tutkimuksen myötä syntyneen arviointityökalun johdosta helpommaksi pk-yrityksille. Työkalu myös tekee tavarantoimittajien ja tehtaiden arvioinnista helpompaa niille, joilla ei ole vaatetusalan koulutusta. Tämän lisäksi se tekee sosiaalisen vastuullisuuden todentamisesta mahdollista niille, joilla ei ole aiempaa tietoa aiheesta. Tutkimus myös syvensi tietoja pk-yrityksien vastuulliseen toimintaan liittyvistä käytännön haasteista ja nosti esille ongelmia, joita he kohtaavat työssään vastuullisuuden osalta.

Erityisenä ongelmana esiin nousi pk-yrityksien vaikutuskeinojen vähyys. Tämä aihealue voisi tulevaisuudessa hyötyä lisätutkimuksesta, sillä jatkossa voisi tutkia esimerkiksi pk-yrityksien lisäkeinoja vaikuttaa tavarantoimittajien toimintaan vastuullisuuden näkökulmasta. Lisäksi vaikka pienillä yrityksillä on jo olemassa muutamia kei-

noja vaikuttaa tavarantoimittajiinsa, esimerkiksi ostoliittoumat, kovin monet eivät kuitenkaan tunnu käyttävän niitä. Myös tämän asian tutkiminen voisi tulevaisuudessa olla hedelmällistä.

Yhteenveto kyselyn tuloksista

Kyselyyn vastanneet henkilöt suhtautuivat vastausten perusteella vastuullisuuteen vakavasti. Vaikka yleistyksiä ei voida vastaajien pienen määrän vuoksi tehdä, vastaajien osoittama vastuutietoisuus oli kuitenkin hyvä merkki suomalaisten vaatetusalaalla toimivien henkilöiden halusta toimia vastuullisesti. Mikäli yritys valmistuttaa tuotteitaan Euroopassa, kuten kaikki vaatteita valmistuttaneet vastaajat tekivät, ei liene olemassa suuria riskejä työntekijöiden oikeuksien ja olojen törkeästä rikkomisesta.

Hinta oli kyselyn vastausten perusteella ehdottomasti vastuullisuuden suurin este. Tähän sisältyy myös aiheen paradoksaalisuus, sillä toivoessaan tavarantoimittajiltaan vastuullisuutta, yrittäjän on kuitenkin oltava valmis maksamaan tuotteista enemmän. Tämä tarkoittaa pk-yrittäjälle suurempia menoeriä valmistuttamisessa, mutta se on vastuullisuuden perusta.

Yrityksensä pienen koon vuoksi arviointilomakkeen käyttäjä tuskin voi alkaa vaatia suuria muutoksia toimintaan. Se voi kuitenkin tuoda mahdolliset epäkohdat jonkin kohdemaassa toimivan vastuullisuusverkoston tietoisuuteen. Ihmisoikeusrikkomusten lisäksi vastaajat kokivat tuotteiden ja materiaalien alkuperän selvityksen vaikeaksi, eivätkä he kokeneet kaikkia sertifikaatteja luotettavina. Tämä puoltaa tehtailla vierailun tärkeyttä.

8.2 Ehdotukset ja suositukset

Yrittäjä voi halutessaan liittää tiedustelun konekannasta ja tuoteportfoliosta osaksi kyselyä vastuullisuudesta. Kyselyä lähetettäessä kohteliaisuutta ei voi liiaksi painottaa ja tavoite on tiedustella asioita mahdollisimman kohteliaasti. Myös muodollista

englanninkieltä on hyvä suosia. Yrittäjän pitää ottaa nämä asiat huomioon, sillä kyse-
lyssä on kohtia, jotka yrittäjän pitää itse täyttää.

Kuten Clean Clothes Campagn (Pruett 2005) suosittelee, yrittäjän on hyvä pyrkiä
matkustamaan paikan päälle ennalta ilmoittamatta, sillä näin on mahdollista saada
mahdollisimman todenmukainen kuva tehtaan oloista. Mukaan vierailulle kannattaa
pyytää jonkin paikallisen kansalaisjärjestön edustaja, mikäli se on mahdollista. Arvi-
ointia tehdessä on myös muistettava suhteuttaa työn raskaus työntekijän sukupu-
oleen ja ruumiinrakenteeseen. Arvioinnissa käytettävien dokumenttien kanssa tulee
Robsonia (2000) mukaillen noudattaa varovaisuutta, jos tieto on alun perin kerätty
jotain muuta tarkoitusta kuin arviointia varten. Mikäli esimerkiksi tehtaalla kerätään
seurantatietoa, sen käyttäminen arviointiin voi tuottaa eettisiä ongelmia.

Välttääkseen pinnallista arviointia yrittäjä voi vaikuttaa arvioinnin perinpohjaisu-
teen kysymällä aktiivisesti kaikesta mieleentulevasta sekä havainnoimalla muutakin
kuin arviointilomakkeessa esitettyjä kohtia. Tavarantoimittajan luona käydessään ja
arviointia suorittaessaan yrittäjän tulee myös olla itsenäinen sen suhteen, mitä osia
tehtaasta hän näkee ja vaatia pääsyä suljettujen ovien taakse. On mahdollista, että
tehtaan omistajat haluavat kierrättää ulkomaalaisia vain tietyissä osissa tehdasta.
Vastuullinen tehdas voi huoletta näyttää kaikki osat. Mikäli mahdollista, yrittäjän
kannattaa myös pyytää nähtäväksi työntekijöiden asuntolat, mitä varten lomakkees-
sa on oma kohtansa.

Kuten Moilala (2010) painottaa, työntekijöiden haastattelua suunnitellessa pitää ot-
taa huomioon se, että tehtaan johto saattaa haluta vaikuttaa siihen, mitä työntekijät
kertovat tehtaasta ulkopuoliselle. On siis tärkeää, että haastattelutilanteessa ei ole
paikalla haastateltavan esimestä jotta vastaukset ovat mahdollisimman todenmukai-
sia. Työntekijä saattaa myös jäädä jälkeen päivän työtavoitteestaan haastatteluun
kuluneen ajan vuoksi, jolloin päivän palkka jää vajaaksi. Siksi parasta on haastattelun
tekeminen työajan ulkopuolella, jotta työntekijän päivän työ ei häiriinny. Sen lisäksi,
että haastattelu suoritetaan poissa tehdasalueelta, haastattelussa on hyvä olla käyt-
tämättä tulkkia, jotta vastaukset olisivat mahdollisimman autenttisia. Mikäli tulkkia

kuitenkin käytetään, on ehdottoman tärkeää varmistaa tulkin puolueettomuus ja salassapitovelvollisuus.

Parhaiten työntekijöiden oloihin voivat vaikuttaa vain he itse omalla valvonnallaan, mitä korosti myös Moilala (2010). Tämän vuoksi yrittäjän on hyvä omalta osaltaan yrittää edistää tätä omaehtoista oikeuksien valvontaa käyttämällä vain sellaisia tavarantoimittajia, jotka sallivat työntekijöidensä ammatillisen järjestäytymisen ja kollektiivisen neuvotteluoikeuden. Toinen vaihtoehto on painostaa tehtaita hyväksymään järjestäytyminen. Tämä on toisaalta mahdollista vain riittävän suurien tilausmäärien salliessa painostuksen. Koska pk-yritykset harvoin pystyvät omistamaan alihankkijansa, kolmas vaihtoehto on käyttää samoja tavarantoimittajia sellaisten brändiyritysten kanssa, joiden luotettavasti tiedetään hankkivan vain vastuullisista tehtaista.

8.3 Luotettavuuden arviointi

Vaikka työn aihe kumpusi tekijänsä mielenkiinnonkohteista, se perustui olemassa olevaan tarpeeseen hyödyttää työelämää. Työssä pyrittiin puolueettomuuteen, mutta siihen vääjäämättä vaikuttivat työn tekijän omat näkemykset aiheesta. Esimeriksi teoriaosuudessa haluttiin kiinnittää erityistä huomiota epäkohtien esilletuomiseen koska se koettiin erityisen tärkeäksi aiheeksi. Tutkimuksen suodattuminen tekijän näkemysten mukaisesti on Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan toisaalta laadullisessa tutkimuksessa ymmärrettävää, koska siinä tutkija itse määrittää tutkimusasetelman ja tutkii sitä.

Työssä haettiin tietoa todellisista tilanteista kartoittamalla alan ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä ja yhdistämällä niitä jo olemassa olevaan tietoon. Aineisto kertoi ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista, mutta sitä ei kuitenkaan voitane sanoa ajastaan riippuvaiseksi. Empiiriseksi aineistonkeruun muodoksi määrittyi nimenomaan kysely, koska tavoite oli saada käytännön tietoa. Tämä oli työn aihe huomioiden oikea valinta, vaikkakin esimerkiksi haastattelemalla alan ammattilaisia olisi saanut enemmän tietoa.

Kyselyn kysymykset muotoituivat teoratiedon perusteella ja niillä haettiin tietoa aiheista, jotka tuntuivat jäävän pintapuolisiksi pelkän teorian perusteella. Vastaajat valittiin tarkoituksenmukaisesti. Tutkimuksen luotettavuutta pyrittiin parantamaan tekemällä kyselystä mahdollisimman selkeä ja ytimekäs, mitä myös (Kananen 2010) suosittelee. Kysymysten määrä rajattiin kuuteen, jotta vastaajat jaksaisivat keskittyä vastaamiseen. Kyselyn alkuun päädyttiin laatimaan lyhyt selostus sosiaalisen vastuun käsitteestä, jotta se ei olisi vastaajille epäselvä. Vastaukset luvattiin käsitellä anonyymisti, jotta he kokisivat voivansa vapaammin kertoa kokemuksistaan. Henkilöllisyyden salaaminen on myös Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan erittäin tärkeää.

Kyselyn vastausten objektiivista arviointia hankaloitti, että vastaajilla oli kirjava kokemustausta toisiinsa nähden. Toisaalta se toi laajemman näkökulman aiheeseen: itse tuotteensa teettävä suunnittelija vastaa oman yrityksensä puolesta, eikä epäkohdista välttämättä esiinny jos tavarantoimittaja on valittu huolellisesti. Yksi vastaajista oli aiheeseen perehtynyt tutkija, jonka vaikutusta vastauksiin ei voida kieltää. Tutkija on kuitenkin päässyt haastattelemaan monia yritysten edustajia, jolloin hänellä on kokonaisvaltaisempi näkemys esimerkiksi alan haasteista. Yrittäjillä ovat kädet usein täynnä töitä, eikä resursseja tarkastaa tehtaast henkilo kohtaisesti ole. Tällöin epäkohdista ei välttämättä ole varmaa tietoa, vaikka epäily olisikin olemassa. Kyselyn tuloksiin vaikutti todennäköisesti myös se, ettei vastaajien joukossa ollut yhtään vähittäiskauppasektorin edustajaa.

Kyselyn vastausten arviointiin vaikutti myös näyteaineiston pienuus. Kuten Vehkalahdi (2008) sanoo, harkinnanvaraisen näytteen ollessa kyseessä johtopäätösten tekeminen rajoittuu lähinnä kyselyyn vastanneisiin henkilöihin. Johtopäätösten ulottaminen koskemaan suurinta osaa Suomen vaatetusalan pk-yrittäjistä ei siis voida tehdä. Tähän vaikutti myös vastaajien vähäinen määrä, jolloin Kanasen (2010) mukaan tutkimuksen luotettavuus kärsii vastausten vähyydestä. Kyselyn tulosten yleistettävyyttä ei siis ole hyvä, mutta toisaalta teoria-aineiston yhdenmukaisuus vastausten kanssa antoi riittävän pohjan arviointityökalun tekemiseen.

Arviointityökalun laatiminen sujui vaivattomasti koska teoriassa, keskenään verrattavissa vastuumenetelmissä ja kyselyn vastauksissa toistuivat samat teemat. Nämä

teemat otettiin arvioinnin kohteiksi ja pk-yrittäjyyden näkökulmana huomioitiin kyse-
lyssä esiin tulleet ongelmat. Käytännön haaste arviointityökalun suunnittelussa oli,
että työkalun laatija ja käyttäjä eivät ole samoja. Tämän vuoksi suunnitteluvaiheessa
mietityt arviointiasetelmat eivät välttämättä toteudu käytännössä. Niinpä arvioinnin
teoriaa päädyttiin työkalua suunnitellessa noudattamaan löyhästi, jotta sen loppu-
käyttäjälle jäisi liikkumavaraa arviointia suorittaessa.

Tutkimuksessa toteutui laadullisen tutkimuksen luotettavuuden peruskriteeri, eli
aikaa oli riittävästi. Tutkimus vastasi alussa asetettuun tutkimuskysymykseen, eli se
määritteli pk-yrittäjälle soveltuvan arviointimenetelmän kriteerit ja laati työkalun
kriteerien soveltamiseksi käytännössä. Työkalun laadinnassa pyrittiin yleistettävyy-
teen niin, että mahdollisimman moni suomalainen vaatetusalan pk-yrittäjä pystyisi
hyödyntämään lomaketta sellaisenaan. Yksi työkalun suurimmista hyödyistä on, että
se on vapaasti saatavissa Internetistä ja ilmainen. Työn tekijä pystyy myös itse tule-
vaisuudessa hyödyntämään tutkimusta ja arviointityökalua omassa yrityksessään.

LÄHTEET

- Alaviitala, L. 2010. Vaatetuotanto valloillaan Vietnamin – kuka takaa työolot? Artik-
keli Maaailma.net – Internet-sivuilla. Viitattu 17.11.2011.
<http://global.finland.fi/public/default.aspx?contentid=200124>.
- Boncamper, I. 2008. Vastuullista hankintaa. Tekstiililehti 2, 14–15.
- Clean Clothes Campaign – vaatetusalan kansainvälinen kampanjajärjestö. 2008. Tek-
stiililehti2, 11.
- Finnpartnership. 2011. Yrityksen kotisivut. Viitattu 7.12.2011.
<http://www.finnpartnership.fi/www/fi/finnpartnership/index.php>.
- The Economist. 2004. No sweat: Campaigners against clothing sweatshops go to the
Olympics. Alkuperäinen artikkeli julkaistu The Economist-lehden paperiversiossa
19.8.2004. Viitattu 17.11.2011. <http://www.economist.com/node/3107741>.
- Ekonen, M., Pyykkönen, R., Timonen, J., Teriö, J. & Törn, A. 2010. Askeleita vastuulli-
suuteen: esimerkkejä vastuullisen liiketoiminnan kehittämisestä pk-yrityksissä.
JAMK:n julkaisuja -sarja. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, liiketoiminta ja palvelut -
yksikkö. Viitattu 26.1.2012. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201101051047>.
- Global Compact. 2011. Tietoa YK:n Global Compact –aloitteesta. Viitattu 24.1.2012.
<http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/index.html>.
- Globalisaation portinvartijat. 2004. Toim. Grundström, E. 1.p. Helsinki: Edita.
- GRI. 2006. Global Reporting Initiative -järjestön yhteiskuntavastuun raportointioh-
jeisto. Viitattu 19.1.2012.
<http://www.vihreaict.fi/linked/fi/G3GuidelinesFinnishfinal.pdf>.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 6.p. Helsinki: Tammi.
- ILO. 2012. International Labour Organization – organisaation kotisivut. Viitattu
23.1.2012. [http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/lang--
en/index.htm](http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/how-the-ilo-works/lang--en/index.htm).
- ISO 26000. 2011. Sosiaalisen vastuun standardin määritelmä. Kansainvälisen stan-
dardoimisliiton Internet-sivut. Viitattu 23.1.2012.
[http://www.iso.org/iso/iso_catalogue/management_and_leadership_standards/soci-
al_responsibility/sr_discovering_iso26000.htm](http://www.iso.org/iso/iso_catalogue/management_and_leadership_standards/social_responsibility/sr_discovering_iso26000.htm).
- Jussila, J. 2010. Yhteiskuntavastuu. Nyt. 1.p. Helsinki: Infor.
- Hento, M. 2009. Sosiaalisesti vastuullisen hankintojen kriteereiden siirtäminen kehi-
tysmaatavarantoimittajille. Maisterin tutkinnon tutkielma. Helsingin kauppakorkea-
koulu, Organisaatiot ja johtaminen. Viitattu 26.1.2012.

http://hsepubl.lib.hse.fi/EN/ethesis/pdf/12097/hse_ethesis_12097.pdf.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. 1.p. JAMK julkaisuja 111. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kunz, G.I. & Garner, M.B.2007. Going Global – The Textile and Apparel Industry. 1.p. New York: Fairchild Publications, Inc.

Lähdesmäki, M. 2005. Yrityksen yhteiskuntavastuun käsite pienyrityksissä – kilpailuvaltti vai kilpailun este? Helsingin yliopiston raportteja 7. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Viitattu 21.2.2012.
www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/raportteja7.pdf.

Malinen, M. 2010. Sisäänostajan eettiset kysymykset. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu, liiketalouden koulutusohjelma. Viitattu 21.2.2012.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2010052710666>.

Moilala, O. 2010. Ostoja etelästä ja hikipajoista: Kotimaisten vaate- ja urheiluyritysten sosiaalinen ja ympäristövastuu. Finnwatchin seurantaraportti. Viitattu 25.1.2012.
http://www.finnwatch.org/images/stories/Ostoja_etelasta_ja_hikipajoista.pdf.

Moilala, O. 2006. Vaatteita etelästä: alan yritysten sosiaalinen ja ympäristövastuu. Finnwatchin raportti. Viitattu 25.1.2012.
http://www.finnwatch.org/images/stories/PDF/rap_Vaatteita_etelasta.pdf.

Niskala, M., Pajunen, T. & Tarna-Mani, K.2009. Yhteiskuntavastuun raportointi – raportointi- ja laskentaperiaatteet. 1.p. Helsinki: KHT-Media.

OECD. 2011. Kansainväliset ohjeet ja sopimukset: OECD:n toimintaohjeet. Työ- ja elinkeinoministeriön Internet-sivut. Viitattu 25.1.2012.
<http://www.tem.fi/index.phtml?s=3233>.

Pruett, D. 2005. Looking for a quick fix: How weak social auditing is keeping workers in sweatshops. Clean Clothes Campaign -raportti. Viitattu 24.1.2012.
http://puhtaatvaatteet-fi-bin.directo.fi/@Bin/5218cb49c43e4505c074e79135d80251/1327392844/application/pdf/116037/05-quick_fix.pdf.

Puhtaat vaatteet. 2012. Eettiset yhteistyöverkostot. Clean Clothes Campaign – kampanjan Suomen jaoston Internet-sivut. Viitattu 25.1.2012.
<http://www.puhtaatvaatteet.fi/vaatetusteollisuudesta/yhteistyoverkostot/>.

Raivio, J. 2005. Yrityksen sosiaalinen vastuu: sosiaalisten yritysten avainhenkilöiden käsityksiä yrityksen sosiaalisesta vastuusta. Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Viitattu 26.1.2012.
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00707.pdf>.

Robson, C. 2000. Käytännön arvoinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. 1.p. Helsinki: Tammi.

Rämö, S. 2006. Sosiaaliset eettiset ongelmat vaatetustuotannossa. Yrittäjien kokemuksia kuluttaja-asenteista. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Vaatealan koulutusohjelma. Viitattu 26.1.2012. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jamk-152>.

SAI. 2011. Social Accountability International -järjestön Internet-sivut. Viitattu 23.1.2012. <http://www.saintl.org/index.cfm?fuseaction=Page.viewPage&pageId=490&parentID=472&nodeID=1>.

SA8000. 2008. Sosiaalisen vastuun standardin määritelmä. 3.p. New York: Social Accountability International. Viitattu 23.1.2012. http://www.saintl.org/data/n_0001/resources/live/2008StdEnglishFinal.pdf.

Sorsa, K. 2010. Itsesääntely ja yhteiskuntavastuu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia & Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Viitattu 25.1.2012. http://www.tem.fi/files/27364/TEM_45_2010_netti.pdf.

Tapanainen, M. 2010. Yritysten yhteiskuntavastuu – Eettisyyttä, bisnestä vai sini-pesua? Finnwatchin raportti. Viitattu 11.12.2011. <http://www.finnwatch.org/images/stories/PDF/Ykv.pdf>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, Anneli. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6.uud.p. Helsinki: Tammi.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2011. Tietoa yhteiskunta- ja yritys vastuusta. Työ- ja elinkeinoministeriön Internet-sivut. Viitattu 7.12.2011. <http://www.tem.fi/index.phtml?s=3232>.

Unicef. 2011. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Unicefin Internet-sivut. Viitattu 27.1.2012. <http://www.unicef.fi/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus>.

Vehkalahti, K. 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. 1.p. Helsinki: Tammi.

Virtanen, P. 2007. Arviointi – Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. 1.p. Helsinki: Edita.

YK:n ihmisoikeusjulistukset. 2010. Ihmisoikeudet.net -Internet-sivuston tietokanta ihmisoikeuksista. Viitattu 23.1.2012. <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=ykn-julistukse-ja-sopimukset>, Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, Lapsen oikeuksien julistus.

LIITTEET

Liite 1. Taulukko vastuullisuuden edistämisen menetelmistä

Taulukko määrittäjistä, mittareista ja edistäjistä						
	Mikä?	Kenelle?	Tavoitteet?	Toimintaperiaate?	Sitovuus?	Muuta?
Eettiset ohjeistot	Yritysten itse laatimia itsesääntelyn välineitä	Yrityksille itselleen, myös alihankkijoiden sitouttamiseen	Osoittaa toiminnan vastuullisuus, ohjeistojen luomista tärkeämpää on niiden noudattaminen.	Kokoelma vapaaehtoisia periaatteita ja standardeja	Eivät ole oikeudellisesti sitovia	Riippumattomat, kolmannet osapuolet tarkastajina suositeltavia
YK:n julistukset	Kansainvälisten ihmisoikeuksien perusta vuodesta 1948	Kaikille, ensisijainen vastuu toteutuksesta valtiolla	Ihmisen arvoisen elämän takaaminen kaikille	Julistus käsittää 30 ihmisoikeudet määrittävää artiklaa	Ei ole oikeudellisesti sitova	Käytännössä kaikki maailman valtiot ovat hyväksyneet
Lapsen oikeuksien sopimus	Lasten oikeuksia koskeva ihmisoikeussopimus	Kaikille, ensisijainen vastuu toteutuksesta valtiolla	Taata lapsille esim.oikeus terveydenhuoltoon ja koulunkäyntiin.	Käsittää neljä yleistä periaatetta lapsen oikeuksista	On oikeudellisesti sitova	Laajimmin maailmassa ratifioitu ihmisoikeussopimus
Global Compact	YK:n alainen, kymmenen vastuullisuuden periaatetta	Yrityksille	Yhteistyö yritysten, valtioiden, kansalaisten, työelämän ja YK:n välillä	Sitouttaa yritykset ihmisoikeus-, työolo-, ympäristö- ja korruptionvastaisiin periaatteisiin	Toiminta verkostomaista, ei sitovia säädöksiä	Maailman suurin vapaaehtoinen yhteiskuntavastuualoite
ILO	YK:n erityisjärjestö. Kolmikantajulistus monikansallisista yrityksistä ja sosiaalipolitiikasta	Valtioille	Työntekijöiden tarpeisiin vastaavien työstandardien- ja käytänteiden luonti	Yhteiskunnallista vuoropuhelua, toiminta nojaa valtioiden, työnantajien ja työntekijöiden yhteistyöhön	Julistusten noudattamista valvotaan, jäsenien pitää raportoida teoistaan	Jäsenmaat järjestävät säännöllisesti keskustelukokouksia ajankohtaisista aiheista
OECD	Toimintaohjeet monikansallisille yrityksille, konsultoiva asiantuntijuusorganisaatio	Suuryrityksille	Ohjata suuryrityksiä toimimaan vastuullisesti	Ohjeet hyvän hallintotavan periaatteista, tuottaa suosituksia	Tuottaa suosituksia hyvästä toiminnasta	Myös riskienhallintatyökalu "vastuuttomissa" maissa toimimista varten
ISO26000	Kansainvälisen Standardoimisliiton kehittämä standardi	Yrityksille	Oman vastuun tunnistaminen ja sitoutuminen sidosryhmiin	Määrittelee seitsemän periaatetta ja opastusta niiden soveltamiseen	Tarjoaa lähinnä ohjeistusta, ei vaatimuksia	Sopii kaiken kokoisille yrityksille toimialueesta riippumatta
SA8000	Social Accountability International-järjestön vastuustandardi	Myönnetään vain alihankkijoille	Vastuullisuuden edistäminen hankintaketjussa sertifioinneilla	Sertifioinnit, tarjoaa tarkastajia ja järjestää koulutuksia.	Vaatii vahvaa sitoutumista, valvonta puolueetonta.	Perustuu YK:n ja ILO:n julistuksiin ja periaatteisiin, multistakeholder-järjestö
BSCI	Euroopan tuontikaupan järjestön hallinoma yhteistöorganisaatio	Alihankkijoille, jäsenenä myös brändiyrityksiä	Yritysten omien ohjeistojen ja tarkastusten yhdistäminen, käytäntöjen yhtenäistäminen.	Tavarantoimittajien auditointi ja riskimaiden listaaminen (inhimillisen kehityksen indeksi)	Antaa ohjeistoja, ei erityisiä sanktioita kehotusten laiminlyömisestä	SA8000:n kevyempi, yritysjohtoinen versio. Käyttää samoja tarkastajia kuin SA8000.
CCC	Kansainvälinen, verkostomainen kampanjajärjestö	Mukana kansalaisjärjestöt, solidaarisuusryhmät, tutkijat, ammattiliitot, kirkot	Kuluttajien tietoisuuden lisääminen, yhteisten pelisääntöjen luominen kansainv. kauppaan ja tuotantoon	Epäkohtien tuominen julkisuuteen ja niistä keskustelu	Vapaaehtoinen	Oma eettisen toiminnan ohjeisto, Suomessa jaosto
GRI	Raportointiohjeisto, määritelmät laadittu kansainvälisesti sidosryhmien kanssa	Yrityksille	Taloudellisten, sosiaalisten ja ympäristöllisten näkökulmien huomiointi yritystoiminnassa	Sitouttaa yritykset yhteiskuntavastuun raportointiin	Yrityksille vapaaehtoinen, ei edellytä ulkoista varmennusta tai valvomista	Sopii kaiken kokoisille yrityksille toimialueesta riippumatta
Vastuullisen tuontikaupan verkosto	Suomen Keskuskauppakamarin koordinoima yritysjohtoinen keskusteluareena	Yrityksille	Yritysten innostaminen sitovien vastuukäytäntöjen suhteen, keskusteluareenan tarjoaminen	Jäsenet allekirjoittaneet yhteisen sosiaalisen vastuun toimintaohjeiston	Ohjeistolla ei ole verkoston piirissä yhteistä valvontaa	Jäsenyyden ehtona sitoutuminen omien ILO:n ja YK:n sopimuksiin perustuviin vastuuperiaatteisiin
Finnpartnership	Kehitysmaakauppaan erikoistunut liikekumppanuusohjelma	Kansainvälistyville yrityksille	Kohdemaiden kasvun edistäminen, tuotannon ja viennin monipuolistaminen, uusien yhteyksien luonti	Konsultoi kehitysmaatuonnista, markkinoista ja tietolähteistä. Auttaa yhdistämään toimijoita keskenään.	Tarjoaa tietoa ja konsultointiapua, ei sitouta mihinkään.	Joko tarjoaa itse palveluita tai ohjeistaa hakeutumaan oikean tahon pakeille.
Yhteistyöverkostot	Yhteistyöelin eettisten aiheiden käsittelyä varten	Yrityksille, mukana myös kansalaisjärjestöjä ja ay-liikkeitä	Vastuullisuudesta keskustelun avaaminen ja edistäminen	Erilaisia: esim. keskustelu, kokemusten vaihto tai sertifiointien tekeminen	Tarjoaa suosituksia	Suomessa ei omaa, mahdollisuus osallistua eurooppalaisiin verkostoihin

Liite 2. Kysely

Otsikko: Kysely kokemuksistasi liittyen vaatetusalan sosiaaliseen vastuuseen

Hei!

Olen neljännen vuoden vestonomiopiskelija Jyväskylän ammattikorkeakoulusta ja teen tällä hetkellä opinnäytetyötäni. Lähestyn sinua pyytääkseni osallistumista työhöni, joka käsittelee välillistä sosiaalista vastuuta vaatetusalan osto- ja alihankintatoiminnassa, tarkemmin sanoen tavarantoimittajan työntekijöiden ihmisoikeuksia. Työni tavoitteena on muodostaa käsitys vaatetusalan pk-yrittäjien kohtaamista sosiaalisen vastuun haasteista osto- ja alihankintatoiminnan saralla. Työn tuotos on ko. yrityksille sopiva sosiaalisen vastuun arviointilomake.

Arviointilomakkeen laatimiseksi kerään käytännön tietoa aiheesta ja olisin kiitollinen, jos voisit vastata alla olevaan kyselyyn kokemuksistasi sosiaalisen vastuun tiimoilta. Kaikki tieto on arvokasta! Vastaukset käsitellään anonyymeina, eikä vastaajien henkilöllisyydestä luovuteta tietoa eteenpäin. Pyydän vastaamaan kyselyyn perjantaihin 9.3.2012 mennessä.

Ystävällisin terveisin,

Laura Hokkala
Jyväskylän ammattikorkeakoulu

Aluksi:

Yhtä yleistä määritelmää ei sosiaaliselle vastuulle ole olemassa, mutta Kansainvälisen standardoimisliiton ISO 26000-standardi määrittelee yritysten sosiaalisen vastuun näin:

"ISO 26000 – standardi määrittelee sosiaaliseen vastuuseen seitsemän ydinteemaa. Nämä teemat ovat ihmisoikeudet, työkäytännöt, ympäristö, yleiset reilut toimintakäytännöt, kuluttajansuoja, sekä osallisuus yhteiskunnallisiin asioihin ja näiden asioiden kehittäminen. Edellä mainitut teemat pitävät sisällään esimerkiksi lapsi- ja pakotyön sekä syrjinnän kieltämisen, inhimillisten työaikojen ja palkan määrittelyn ja korruption vastaisen toiminnan. Lisäksi tavoitteena on esimerkiksi taata työturvallisuus ja järjestäytymisoikeus työpaikoilla." (ISO 26000 2011.)

Taustakysymykset:

1. Kuvaile nykyistä työnkuvaasi.
2. Mikä on koulutuksesi nykyiseen työhösi?
3. Mistä maista ostat tai missä maissa yrityksesi teettää tuotteita?

Varsinaiset kysymykset:

1. Mikäli valitset tavarantoimittajasi itse, minkälaisia kriteerejä (esim. hinta/laatu/toimitusvarmuus/ sertifikaatit/eettisyys) käytät?
2. Minkälaisiin sosiaaliseen vastuuseen liittyviin haasteisiin olet törmännyt työssäsi?
3. Mitkä asiat näet suurimpana esteenä sosiaalisen vastuullisuuden toteutuksessa?

vaatetusalan osto- ja alihankintatoiminnassa?

4. Miten vaikutat tai yrität vaikuttaa tavarantoimittajasi vastuullisuuteen?

5. Millaista tukea tai apua toivoisit saavasi sosiaalisen vastuun toteutuksessa?

6. Minkälaisiin toimiin olisit valmis parantaaksesi tavarantoimittajasi työntekijöiden oloja?

Kiitos vastauksistasi!

Liite 3. Arviointityökalu

KYSELYLOMAKE LÄHETETTÄVÄKSI ENNEN VIERAILUA:

Huomioi nämä:

- Sijaitseeko tehdas vapaatuotantoalueella?
- Sijaitseeko tehdas BSCI:n listaamassa riskimaassa?

Dear Sir/Madam,

- Please, tell the receiver your name, your company's name and the field of business you are in

- Please, tell the receiver the kinds of clothes/services you are looking for. What kind of machinery do you need for your clothes?

- You can also ask for pictures about the clothes that the factory in question manufactures.

I am interested in co-operating with your company. I am also very interested in the matters of social responsibility and hope to work with responsible suppliers only. I would therefore greatly appreciate if you could answer the following questions concerning your corporate social responsibility:

1. Can your workers unionize?
2. What is your company's opinion on social responsibility in general?
3. For which brands does your company manufacture clothes/materials?
4. What kind of ethical certificates does your company/factory possess?
5. Is your company/factory a member of some ethical trade initiatives?
6. Has your factory been audited? If so, when was the last time?
7. I would also like know if you have a habit of outsourcing some of the orders, e.g in the peak seasons? Would I be able to have some more information about your subcontractors?
8. Does your company/factory use sandblasting?

I am looking forward to hearing from you soon.

Best Regards,

Your name and company

[illegible]

Arviointiasteikot:**Positiivinen havainto**

Hyvä esimerkki. Yrityksessä noudatettava käytäntö toimii hyvänä esimerkkinä muille alan yrityksille.

Parannusmahdollisuus

Yrityksen osoittama menettely vastaa vaatimuskohdan päätarkoitusta, vaikka menettelyssä ja/tai sen soveltamisessa on vähäisiä puutteita.

OK

Vaatusus täyttyy. Yritys pystyy osoittamaan, että sillä on järkevä ja järjestelmällinen vaatimuksia vastaava menettely, jonka soveltamisessa ei ole merkittäviä puutteita.

Lievä poikkeama

Pieniä puutteita soveltamisessa, mutta perusvaatimukset toteutuvat pääsääntöisesti.

Vakava poikkeama

Menettely on puhetasolla tai puuttuu kokonaan ja/tai soveltamisen laajuudessa on arviointikohdan toteutumisen vaarantavia puutteita.

Ei sovellettavissa

Vaatimuskohdalla ei voi soveltaa arvioinnin kohteen osalta.

TYÖNTEKIJÄN HAASTATTELU:

1. Can you be in a union? If not, who can you complain to if something is wrong?

2. Do you know your rights? (salary, working hours, unionization)

3. Do you get enough money to live? Do you get paid if you work overtime?

-
4. Does your employer take money from your salary or bonuses for some reasons?

5. How many hours do you work daily? How about weekly? (regular working hours max. 48h + overtime max. 12h per one week)

6. How many breaks are there in your workday? Do you get at least one day off per week?

7. Do you get any health or security training?

8. Are you punished for being late? How about if you can't meet the day's targets?

OHJEITA:

- Pyri välttämään yhteistyötä hiekkapuhallusta käyttävien tehtaiden kanssa
- Pyri matkustamaan paikan päälle ennalta ilmoittamatta. Tällöin saat todennukaisimman kuvan tehtaan oloista.

- Mikäli mahdollista, pyydä mukaasi vierailulle jonkin paikallisen kansalaisjärjestön edustaja.
- Jos mahdollista, pyri haastattelemaan ammattijärjestöön kuuluvaa työntekijää tai ammattijärjestön johtajaa.
- Jos haastattelet työntekijää, varmista, että hänen päivän työnsä ei kärsi haastattelun vuoksi, eikä paikalla ole esimestä. Parasta siis olisi järjestää haastatteluajankohdaksi työpäivän ja -paikan ulkopuolinen aika ja paikka.
- Tulkin käyttäminen haastattelutilanteessa edellyttää tulkin puolueettomuutta ja salassapitovelvollisuutta työntekijän oikeuksien turvaamiseksi
- Tehdasta kierrellessäsi pyydä nähtäväksi myös tilat suljettujen ovien takana, älä tyydy pelkästään ennalta suunniteltuun kierrättämisjärjestykseen. Pyydä saada nähdä myös mahdolliset työntekijöiden asuntolat.
- Huomioi työn raskaus suhteutettuna työntekijän sukupuoleen ja ruumiinrakenteeseen.